حکومەتی هەرێمی کوردستان
وەزارەتی خوێندنی باڵا و توێژینەوەی زانستی
زانکۆی سەلاحەدین – هەولێر
کۆلێژی ئاداب – بەشی کۆمەڵناسی

پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تاکدا

(توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە زانکۆی سەلاحەدین – کۆلێژی ئاداب)

بەشێک لە پێداویستییەکانی بەدەستهێنانی پلەی بەکالۆریۆس لە
کۆمەڵناسی

قوتابی

ئاودێر محسن عبدالکریم

بە سەرپەرشتی

د. یوسف حسن حسین

٢٠٢٣_٢٠٢٤

هەولێر - کوردستان

راسپاردەی سەرپەرشتیار

پێشنیاری تاوتێکردنی ئەم توێژینەوەیە دەکەم لە ژێر ناونیشانی (پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تاکدا) لەلایەن قوتابی (ئاودێر محسن عبدالکریم) لە ژێر سەرپەرشتی من ئامادەکراوە.

سەرپەرشتیار :

د. یوسف حسن حسین

واژوو

/ / ٢٠٢٤

پێشکەشکردن

ئەم توێژینەوەیە پێشکەشە بە :

- بە خانەوادە بەرێزەکەم کەوا هەردەم پاڵنەر و رێنیشاندەرم بوونە بۆ درێژەدان بەخوێندن.
- پێشکەشە بە دایک و باوک و هەموو خزم و کەسوکارەکانم و هاورێییانم
- بە مامۆستا خۆشەویستەکانم کە هەمیشە پالپشتم بوونە.
- بەشی کۆمەلناسی زانکۆی سەلاحەدین کۆلێژی ئاداب

سوپاس و پێزانین

- سوپاس بۆ خودای گەورە و میهرەبان بۆ بەخشینی توانای خوێندن و فێربوونم.
- سوپاسی بێ پایان بۆ مامۆستا و سەرپەرشتیاری زۆر بەرێز (د. یوسف حسن حسین)
- سوپاس بۆ دکتۆرە بەرێزەکان و مامۆستا بەرێزەکانی بەشی کۆمەڵناسی کە زۆر ماندوو نەناسانە هاوکارییان کردم لە پێدانی زانست و زانیارییەکان.
- سوپاس بۆ هەر کەسێک کە تا گەیشتن بە ئەمرۆ هۆکار بوبێت لە فێربوونی هەرشتێک لە بچوکترین تا گەورە ترین زانست کە هەموو لای ئێمە گەورە و بەنرخن.

پێرستی بابەتەکان

بابەتەکان	لاپەرە
پێشکەشکردن	أ
سوپاس و پێزانین	ب
پێشەکی	١
دەروازەی یەکەم : لایەنی تیۆری توێژینەوە	٢_٢١
بەشی یەکەم : ڕەهەندەکانی توێژینەوە و دیاریکردنی چەمکەکان	٢_٥
باسی یەکەم : ڕەهەندەکانی توێژینەوە	٢_٣
١. گرفتی توێژینەوە	٢
٢. گرنگی توێژینەوە	٢_٣
٣. ئامانجی توێژینەوە	٣
باسی دووەم : دیاریکردنی چەمکەکانی توێژینەوە	٤_٥
١. خێل	٤
٢. ژیانی سیاسی	٤_٥
٣. ژیانی کۆمەڵایەتی	٥
بەشی دووەم توێژینەوەکانی پێشوو	٦_١٠
بەشی سێیەم : پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تاکدا	١١_٢١
باسی یەکەم : پێکهاتە و تایبەتمەندییەکانی خێل لە کوڵگادا	١١_١٢
باسی دووەم : پێگەی خێل لە ژیانی کۆمەڵایەتی تاکدا	١٣_١٦
باسی سێیەم : پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی تاکدا	١٧_٢١
دەروازەی دووەم : لایەنی مەیدانی توێژینەوە	٢٢_٤٥
بەشی چوارەم : چوارچێوەی تیۆری و کار راییەکانی توێژینەوە	٢٢_٢٣
بەشی پێنجەم : شیکردنەوە و خستنەرووی زانیارییەکان	٢٤_٣٩
باسی یەکەم : خستنەڕووی زانیارییە گشتییەکان	٢٤_٢٥

باسی دووەم: خستنەڕووی زانیارییە تایبەتەکان	٢٦_٣٩
یەکەم : ئامانجەکانی توێژینەوە	٤٠
دووەم: پێشنیار و ڕاسپاردەکانی توێژینەوە	٤١
لیستی سەرچاوەکان	٤٢_٤٤
پاشکۆ	٤٥_٤٧

پێرستی خشتەکان

ژمارەی خشتەکان	خشتەکان	لاپەرە
١	ڕەگەزی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە	٢٨
٢	تەمەنی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە	٢٨
٣	باری ئابووری ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە	٢٩
٤	شوێنی نیشتەجێبوونی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە	٢٩
٥	باری کۆمەڵایەتی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە	٣٠
٦	ئایا خێڵ دەتوانێت پەیوەندیەکی باش دروست بکات لە نێو تاکەکانی کۆمەڵگادا	٣١
٧	خێڵ دەتوانێت بواری پەروەردە و فێرکرد لە کۆمەڵگادا بەهێز بکات	٣١
٨	ئایا خێڵ ئاستەنگ دروست دەکات لە هەبوونی خۆشەویستی لە نێو تاکەکانی کۆمەڵگادا	٣٢
٩	خێڵ کاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی خێزانی تاکەکانی کۆمەڵگادا	٣٢
١٠	خێڵ بەشدارە لە باشترکردنی ژیانی تاکەکان	٣٣
١١	خێڵ ئاستی کۆمەڵایەتی تاکەکانی دەکۆڵێتەوە	٣٣
١٢	کاریگەری زیهنەتی خێڵەکی لەسەر نەرێنی بوونی رەفتاری ئەندامانی هەیە	٣٤
١٣	فیکرەی خێڵەکی کۆسپ دروست دەکات لە بەردەم بەرەو پێش چوونی کۆمەڵگا	٣٤
١٤	خێڵ وادەکات تاکەکان لە ڕۆی کۆمەڵایەتی زیاتر ئاشنای یەکتری بین و پەیوەندی دروست بکەن	٣٥
١٥	ژیانی خێڵەکی ڕێگرە لەبەردەم گەنجان لەرووی هەلبژاردنی هاوسەری ژیانیان	٣٥
١٦	خێڵ هاوکارە بۆ باشترکردنی بواری سیاسەت لە کۆمەڵگادا	٣٦
١٧	خێڵ دەستوەردان لە شێوازی بەشداری سیاسی ئەندامانی دەکات	٣٦
١٨	خێڵ دەستوەردان لایەنی بەرێوەبردن و کارگێری ئەندامانی دەکات	٣٧
١٩	زیهنیەتی خێڵەکی بەشداری نەرێنیلە کاروباری سیاسی ئەندامانی دەکات	٣٧
٢٠	خێڵ لە رووی دارایەوە پالپشتی تاکەکانی کۆمەڵگا دەکات	٣٨
٢١	باکگراوەندی خێڵەکی کاریگەری نەرێنی لەسەر سیاسەتی بەرێوەبردنی کۆمەڵگادا هەیە	٣٨
٢٢	خێڵ هاوکاری باشتربوونی پەیوەندی سیاسەتی لە نێو تاکەکان کۆمەڵگایە	٣٩

٢٣	ئایا خێل هانی هاولاتیان دەدات کە گرنگی بە لایەنی سیاسی بدەن	٣٩

پێشەکی

خێل یەکەیەکی کۆمەڵایەتی یەکخراوە کە تیایدا ڕەهەندە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتوورییەکان کارلێک دەکەن و لە ڕێگەیەوە ماف و ئەرکەکانی تاکەکان وەک ئەندامانی ڕێکخراوەکە ڕێکدەخرێن، هەروەها گرووپە لاوەکییەکانی خوارەوە وەک پێکهاتەیەکی بنەڕەتی خێلەکە کە ناوەکانیان بەپێی ئەزموونی خێلەکان و مێژووی هەریەکەیان دەگۆڕێت خێل یەکێکە لە کۆنترین سیستەمە کۆمەڵایەتییەکان لە مێژووی مرۆڤایەتیدا، جگە لە شێوە ڕێکخراوەییەکانی دیکە کە دواتر لە ڕێگەی پەیوەندییە ئایینی و ئابووری و سیاسییەکانەوە سەریان هەڵدا و بۆ ماوەیەکی زۆر ئەو بنەمایە بوو کە لەسەر بنەمای ئەوەی کە ستانداردەکانی کارلێکی کۆمەڵایەتی و ناکۆکی و نایەکسان لەسەری دامەزراوە، بەڵام بەهۆی سەرهەڵدانی شێوە نوێیەکانی ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکانەوە دەستی بە دارمان کرد، بەتایبەتی ئەوانەی پەیوەندییان بە ڕێکخراوە سیاسییەکانەوە هەبوو.

تەوەرەی یەکەم : تایبەت بە لایەنی تیۆری توێژینەوەکەیە کە بریتییە لە سێ بەشی سەرەکی بەشی یەکەم لە دوو باس پێکدەێت لە باسی یەکەمدا کە ڕەهەندەکانی توێژینەوەکەیە لە (گرفت و گرنگی و ئامانج)ی توێژینەوەکە لە خۆ دەگرێت وە باسی دووەم پێناسەکردنی چەمکەکانە کە ئەمانیش (خێل و پێگەی سیاسی و پێگەی کۆمەڵایەتی)یە وە بەشی دووەم توێژینەوەکانی پێشوو لە خۆ دەگرێت وە بەشی سێیەم باس لە پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تاکدا دەکات کە خۆی لە سێ باسی سەرەکی دەبینێتەوە باسی یەکەم پێکهاتە و تایبەتمەندییەکانی خێل لە کۆمەڵگادا وە باسی دووەم پێگەی خێل لە ژیانی کۆمەڵایەتی تاکدا وە باسی سێەم پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی تاکدا.

تەوەرەی دووەم لایەنی مەیدانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە بەشی چوارەم دێت کە ئەویش چوارچێوەی کار رایەکانی مەیدانییەکانی توێژینەوەکەیە بەڵم لە بەشی پێنجەم دا پێکهاتەی خستنە ڕوو شیکردنەوەی زانیارییەکان هەرچی لە کۆتایی بەش تایبەتە بە ئەنجام و دەرەنجام و پێشنیار و ڕاسپاردەکانی توێژینەوەکە وە لیستی سەرچاوەکان و پاشکۆ.

دەروازەی یەکەم : لایەنی تیۆری توێژینەوە

بەشی یەکەم : ڕەهەندەکانی توێژینەوە و پێناسەکردنی چەمکەکان

باسی یەکەم : ڕەهەندەکانی توێژینەوە

١ : گرفتی توێژینەوە

٢ : گرنگی توێژینەوە

٣: ئامانجەکانی توێژینەوە

باسی یەکەم : ڕەهەندەکانی توێژینەوە

١ : گرفتی توێژینەوە

توێژینەوەی سیستیماتیك بە گرفتێک دەست پێدەکات، واتە گرفتی توێژینەوەکە یەکەم هەنگاوی دەستکردنە بە بیرکردنەوە لە گرفتی توێژینەوەکە، بۆ ئەوەی بکرێتە کرۆکی بابەتی توێژینەوەکە، پەیوەندی نێوان خێل و سیستمی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی تاکدا چەند کێشیەک دەدەن بە دەستەوە، بەو پێیەی خێل پێکهاتەی سەرەکی پێکهێنانی دەوڵەتەکانە بەتایبەتی لە کۆمەڵگا عرەبییەکاندا، خێل لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا دەبێتە هۆی پەیدابوونی خێزان و خزمایەتی پێکەوە بەستنی پەیوەندییەکان لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵگادا، سەرەرای ئەوانەش کۆمەڵگا بە دەست کۆمەڵێك عورف و عادەتی خێلایەتیەوە دەناڵێنێت کە ئەمەش دەبێتە هۆی تێکدانی لایەنی کۆمەڵایەتی و کاریگەری ئەو تێکدانە بەسەر تاکەکاندا وەک بوونی دوژمنداری و ژن و ژنخوازی کۆمەڵێک عورف و عادەتی تر کە لە خێلەکانەوە دەمێنەوە بۆ تاک، ئەمە سەرەرای بوونی جیاوازی لە بواری سیاسید کە لە زۆربەی وڵاتەکاندا پارتە سیاسیەکان بوونەتە هاوتای خێل و ئەو یەکێتی و کۆمەلانە بونەتە جێگرەوەی خێل، تەنانەت دەتوانین بڵێین کە دامەزراوە نەتەوەییەکانی وەک سوپا و ئاسایش بێ ئەوەی ئاماژە بە دامەزراوە و بەشە فەرمییەکانی دیکە بکەین، بوونەتە هاوتای خێلەکان.

پرسیارەکەمان لە گرفتی توێژینەوەکەمان بریتییە لەوەی : کە ئایا خێل تا چ رادەیەک کاریگەری کردووتە سەر ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی تاك لە کۆمەلگادا؟

٢: گرنگی توێژینەوە

بۆ هەر لێکۆڵینەوەیەك یان لێکۆڵینەوەیەکی زانستی پێویستە گرنگی خۆی هەبێت، جا بۆ خودی توێژەر بێت یان بۆ کۆمەڵگەی لێکۆڵینەوە یان بۆ ئەو دامەزراوەیەی کە لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکرێت، بۆیە پێویستە بۆ هەر لێکۆڵینەوەیەك گونجاو بێت، گرنگی ئەم توێژینەوەیەش لە دوو خاڵدایە :

1. **گرنگی تیۆری :** خستنەڕوو و شیکردنەوەی بابەتی توێژینەوەکە بەشێوەیەکی زانستی، بە پشتبەستن بەسەرچاوەی زانستی و مێژووییەکان کە لەسەر بابەتی توێژینەوەکە هەن، ئەمەش یارمەتیدەرێك دەبێت بۆ توێژینەوەکە و لیەنە جیاوازییەکانی ڕووندەکاتەوە، بەمەش دەبێتە هۆی هاتنە کایەی جۆرێك لە ڕۆشنایی و شارەزایی لەسەر بابەتەکە و دەوڵەمەندکردنی لەڕووی

ئەکادیمییەوە، هەروەها ئەم توێژینەوەیە دەبێتە هۆی کەلەکە بونی زانیاری تیۆریگرنگی توێژینەوە بە ڕوونکردنەوەی ڕۆڵی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا لە کۆمەڵگادا و کاریگەرییەکانی لەسەر سەقامگیری ئاشتی کۆمەڵایەتی ڕەنگدەداتەوە، کە دەتوانرێت بگوترێت خێل کاریگەرییەکی گەورەی هەیە لەسەر دروست بوون و پێکهێنانی کۆمەڵگا لە هەموو ڕوویەکەوە، چونکە زۆربەی کۆمەڵگاکان بە تایبەتی کۆمەڵگاکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست لەسەر سیستەمی خێلایەتین یان بلێن مۆرکی خێلایەتی لەم وڵاتانەدا بە ڕوونی دیارە.

2. **گرنگی پراکتیکی :** شیکردنەوەی ئەو داتا و زانیارییانەی کە لە ئەنجامی وەڵامی ئەو پرسیارانەی کە دەستکەوتوون لە ئاراستەکردنی یەکەکانی نموونەی توێژینەوەکە دەکرێت، ئەمەش پاڵپشتێکە بۆ لیەنی تیۆرییەکە، گرنگی توێژینەوەکە تیشک دەخاتە سەر ئەوەی کە هەوڵدەدات ڕۆڵی خێل لە سیستەمی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی تاکدا نیشان بدات، لە ژێر ڕۆشنایی ئەو پێشکەوتنە سیاسیی و کۆمەڵایەتییانەی کە ڕژێمە جۆراوجۆرەکان لە قۆناغی جیاوازەکان بەدەستیان هێناوە بەهۆی پشتبەستنیان بە پێگەی خێل، هەروەها تیشک دەخاتە سەر ڕۆڵی خێل وەک دیاریکەرێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە دیاریکردنی شێوە و سروشتی پەیوەندی تاکەکان لە نێوان دامەزراوەکانی لە دەوڵەتدا.

٣: ئامانجەکانی توێژینەوە

هەموو توێژینەوەیەکی زانستی خەملاو ئامانجی تایبەت و کۆنکریتی خۆی هەیە و دەکرێ لە چەند خاڵێکدا چڕبکرێتەوە، ئامانجەکانی ئەم توێژینەوەیەش لەم خاڵانەی خوارەوە بخەینە ڕوو:

1. زانینی ژیانی خێلەکی و پەیوەندی بە تاکەکانی نێو کۆمەڵگادا
2. زانینی ئاستی ژیانی کۆمەڵایەتی و مامەڵەکردن لەگەڵ خێل و دیاریکردن پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی.
3. کاریگەرییە ئەرێنی و نەرێنییەکانی خێل لەسەر ڕەفتاری تاکەکانی نێو کۆمەڵگا.

باسی دووەم / پێناسەکردنی چەمکەکان

١: خێل

٢: ژیانی سیاسی

٣: ژیانی کۆمەڵایەتی

باسی دووەم / ڕوونکردنەوەی چەمکەکانی توێژینەوەکە

خێل : لە چەند گرۆپێك لە خزم پێک دێت کە ژمارەی ئەندامەکانیان دیاری کراوە دەکرێت پەیوەندی خۆێن لە نێوانیاندا بە گەڕانەوە بۆ رابردوو دەست نیشان بکرێت و پشتیان بەو لق و پۆپە رمچەڵەکیە بەستووە کە بە بنەماڵەیەکی هاوبەشەوە دەیانبەستێتەوە، خێل گرۆپێک لە خەڵك لە خۆ دەگرێت کە لە یەك ڕەگەزەوە هاتوون و بەبۆنەی رەچەڵەکاتیەوە بەیەکەوە پەیوەستن (فضلي، ٢٠٢٣: ٧٠).

خێل : کۆمەڵێك خەڵکە کە زۆربەیان سەر بە یەک ڕەچەڵەکن بەهۆی باپیرەیەکی بەرزتر یان ناوی هاوپەیمانێتییەکی خێڵەکی کە بە باپیرە دادەنرێت و لە چەندین سک و خێڵ پێکهاتووە، ئەندامانی هۆزەکە زۆرجار لە ناوچەیەکی هاوبەشدا دەژین کە بە ماڵی خۆیان دادەنێن، بە شێوازێکی جیاواز قسە دەکەن و کلتوورێکی یەکگرتوو یان هاوکارییەکی هاوبەشیان هەیە (بلعيد، ٢٠١٥: ٥٧).

خێل : یەکەیەکی کۆمەڵایەتی یەکخراوە کە تێیدا ڕەهەندە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتوورییەکان کارلێک دەکەن و لە ڕێگەیەوە ماف و ئەرکەکانی تاکەکان وەک ئەندامانی ڕێکخراوەکە ڕێکدەخرێن (جبلی، ٢٠١٢: ١٩).

پێناسەی کارایی : خێل لە چەند گرۆپێك لە خزم پێك دێت کە لە یەك ڕەگەزەوە هاتوون و بەبۆنەی رەچەڵەکی یەکایەتیەوە بەیەکەوە پەیوەستن.

ژیانی سیاسی : بریتیە لە جۆرە ڕووبەڕووبونەوە یان ململانێییەکە لە نێوان تاکەکەس و گرووپەکان بۆ بەدەست هێنانی دەسەڵات، ئەو دەسەلاتەی کە سەرکەوتووەکان لە بەرژەوەندی خۆیان بەسەر ژێر کەوتووەکاندا پیادەی دەکەن، بەڵام لەلایەکی ترەوە ژیانی سیاسی هەوڵدانیشە بۆ هێنان کایەی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی کە بۆ هەمووان بە سوودە (نەقیب زادە، ٢٠٠٧: ٢٨).

ژیانی سیاسی : ئەو ژیان و کۆمەڵە چالاکییەیە کە پەیوەستن بە بڕیاردان لە گرووپەکاندا، یان شێوەکانی تری پەیوەندییەکانی دەسەڵات لە نێوان تاکەکاندا، وەک دابەشکردنی سەرچاوەکان یان دۆخ، ئەو لقەی

زانستی کۆمەڵایەتی کە لێکۆڵینەوە لە سیاسەت و حکومەت دەکات بە زانستی سیاسی ناودەبرێت، دەکرێت بە ئەرێنی بەکاربهێنرێت لە چوارچێوەی چارەسەرێکی سیاسی کە ڕێککەوتن و ناتوندوتیژ بێت (گیدنز، ۲۰۱۱: ۳۱).

ژیانی سیاسی : سەرقاڵییەکی تاکە کەس و تاك لایەنە نییە، ژیانی سیاسی پێویستی بە دۆست و دوژمن هەیە، هەر کۆمەڵگایەکی سیاسی لەو گرووپ و هێزانە پێکهاتووە کە کەم تا زۆر لە ژیانی سیاسیدا دەوریان هەیە، تاوتوێ کردنی پەیوەندی دوو لایەنەی نێوان دەسەڵاتی دەوڵەت و هێزە کۆمەڵایەتییەکان(بەشیرییە، ۲۰۰۹: ۱۲).
پێناسەی کارایی : بریتییە لە یەکگرتنی ئارەزوومەندانەی کۆمەڵە خەڵکێکی هاو بڕوا لە پێناو چەند هاوبەشی دوور و نزیك.

ژیانی کۆمەڵایەتی : بە واتا ژیان لە کۆمەڵگادا دەگەیەنێت کە دەکەوێتە بەرامبەر ژیانی تاکەکەسیەوە، چونکە باسی ئەخلاقی تاکەکەس و ئەخلاقی کۆمەڵایەتییە، لە حەلەتی یەکەمدا ژیانی هەست و سۆز و تاکەکەسی مرۆڤ دەردەکەوێت، لە حالەتی دووەمدا پەیوەندی تاکەکەسەکان لە کۆمەڵەکاندا بەرچاو دەکەوێت، وەکو کۆمەڵە ئاینییەکان سەندیکاکان و سیاسیەکان (موحسنی، ۲۰۰۵: ۲۷).

ژیانی کۆمەڵایەتی : بە مانای ژیان لە کۆمەڵگادا بەکاردەهات، لە سەدەکانی ۱۸ و ۱۹ زاینیدا مانای فراوانتری وەرگرت، تاکەکەس رۆلی سەرەکی هەیە لەم ژیان کردنە چونکە تاکەکەس ئەندامێکی کۆمەڵگای لێی دەکۆڵرێتەوە (محسنی، ۲۰۰۲: ۲۹).

ژیانی کۆمەڵایەتی : ئەو ژیانە تایبەتییە کە تاکەکەس لەناو ماڵ یان لەناو خێزاندا دەژی و ژیانی کۆمەڵایەتی بە شێوەیەکی گشتی بۆ هەر کەسێک دروست دەبێت لە ڕێگەی پەیوەندی جۆراوجۆرەوە لەگەڵ کەسانی دیکەدا ، و کۆمەڵێک چالاکی جیاواز دەتوانرێت لەگەڵ کەسانی دیکەدا هاوبەش بکرێت، واتە بەسەربردنی کاتێکی باش لەگەڵ هاوڕێ و خزم (طافش، ۲۰۱۲: ۲۳).

پێناسەی کارایی : ژیانی کۆمەڵایەتی رەنگدەرەوەی هەموو ئەو ئەزمونانەیە کە لە رێگەیانەوە ئەندامانی گەنج و منداڵی کۆمەڵگا فێری کولتووری کۆمەڵگاکەی خۆیان دەبن.

بەشی دووەم / توێژینەوەکانی پێشوو

١.توێژینەوەی محمد نجیب أبو طالب لە ساڵی (٢٠١١) بە ناونیشانی : دەرخستنی ڕەهەندە سیاسییەکانی پێگەی خێلەکان لە کۆمەڵگای عەرەبییدا، لیبیا.

ئامانجی توێژینەوە بریتییە لە دەرخستنی ڕەهەندە سیاسییەکانی دیاردەی خێڵەکی لە کۆمەڵگە عەرەبییەکاندا، توێژینەوە تیشك دەخاتە سەر ڕۆڵی خێلەکان لە بوارەکانی سیاسییدا لە ناوچەی عەرەبی لە سەردەمی هاوچەرخدا، هەروەها توێژینەوەکە بە ئامانجی دیاریکردنی ژیانی سیاسی و دۆخی ناسنامەی و ڕۆڵ و پێگەی خێل لە قۆناغەکانی کۆمەڵگای عەرەبیدا، توێژەر کێشەی توێژینەوەی لە پرسیارێکدا ئاماژە پێداوە کە بریتیە لەوەی « ئایا ژیانی خێڵەکی بە شێوەیەکی سیستماتیك کاریگەری هەیە لەسەر لایەنی مێژووی و کۆمەڵایەتی و سیاسی لە کۆمەڵگای عەرەبیدا ؟ » کۆمەڵگای توێژینەوە بریتی بووە لە لیبیا، هەروەها لەم توێژینەوەیەدا میتۆدی چەندایەتی بەکار هاتووە و بۆ کۆکردنەوەی داتا و زانیارییەکان پشت بە چاوپێکەوتن بەستراوە کە بەشە مەیدانییەکەی ئەم توێژینەوەیە لەسەر سنوورەکانی لیبیا ئەنجامدراوە، نمونەی توێژینەوەکە بریین لە (١٨) کەس کە لە ڕەگەزی نێرن و تەمەنیان لە نێوان (٤٠_٤٥) ساڵیداییە و لێدوانیان لێوەرگیراوە سەبارەت بە باسی توێژینەوەکە، لە کۆتاییدا توێژینەوەکە گەیشتوتە ئەو ئەنجامەی کە نەزانینی بەردەوام و داب و نەریتی کۆنی خێلەکی و ڕەزامەندی لە چەوساندنەوەی خێڵەکی لە ناوچە عەرەبییەکاندا دەبێتە هۆی دروست بوونی مەترسی لەسەر دەرفەتە سیاسیەکان بۆ ئەو کەسانەی کە بەرێوبەرایەتی سیاسییان لە ئەسۆییە هەروەها پێگەی خێڵ لە گۆمەڵگادا دەبێتە هۆی دروست بوونی بەکرێگیراو لە شۆڕشەکان و شەرەکاندا ، هەروەها گەڕانەوەی هاوپەیمانێتییەکان جارێکی دیکە و هەڵوەشاندنەوەی ناکۆکییە نەژادی و کولتوورییەکان، لە سە ر هە رێمی عە رە بی و وڵاتانی تر (أبو طالب، ٢٠١١).

٢.توێژینەوەی ویجدان الریفەی لە ساڵی (٢٠١١) بە ناونیشانی : کاریگەری خێلەکان و پەیوەندی بە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و سیاسی کۆمەڵگای یەمەن، لە کۆماری یەمەن ئەنجامدراوە.

ئامانجی توێژینەوەکە پەیوەندی نێوان پێکهاتە ی کۆمە ڵایە تی و سیاسی لە کۆمەڵگەی خێڵەکی یەمەن ڕوون دەکاتەوە کە خێلەکان لە یەمەن هێشتا پابەندن بە ژیانی سیاسی و کۆمە ڵایە تی لە سە ر ئاستی ناوچە یی و دە وڵە ت، کێشەی توێژینەوەکە جەختی لەوە کردووتەوە کە کۆمەڵگا خێڵەکییەکانی یەمەن مۆزایکن و پەیوەندی ئابووری و کولتووری داخراویان هەیە لەگەڵ وڵاتانی دراوسێ و کۆمەڵگە خێڵەکییەکانی تر، لەم توێژینەوەیەدا میتۆدی وەسفی بەکارهاتووە، توێژینەوەکە بە مەبستی کۆکردنەوەی داتا و زانیاری فۆرمی راپرسی بەکارهێناوە ژمارەی فۆرمەکان (٣٢٠) فۆرم بوون بەڵام (٢٠) فۆرم وەرنەگیرابوون لەلایەن ئەندامانی توێژینەوەکە بۆیە نموونەی توێژینەوەکە بریتیبووە لە (٣٠٠) کەس لە هەردوو ڕەگەزی نێر و مێ (١٦٠) کەس لە ڕەگەزی نێر و (١٤٠) کەسیش لە ڕەگەزی مێ، لە کۆتاییدا توێژینەوەکە گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە هۆزە یەمەنییەکان بەدرێژایی مێژووی درێژی یەمەن لە ململانێ و ناکۆکیدا نەبوون لەگەڵ دەوڵەتدا، بەڵکو بەشێک بوون و هێشتا بەشێکن لە دەوڵەتی یەمەن، بۆیە ناتوانرێت ڕۆڵیان پشتگوێ بخرێت کاتێک سیاسەتی گشتی دەوڵەت و پلانەکانی داهاتوویان داناوە، جا ئەو پلانانە سیاسی بن یان ئابووری یان کۆمەڵایەتی بن، هۆزەکە لە یەمەن دەتوانێت سەرچاوەی فرەیی سیاسی بێت ئەگەر حیزب و هێزە سیاسییەکان بتوانن سوودمەند بن لێی، بۆ ئەوەی بۆ خزمەتکردنی یەمەن وەک کۆمەڵگا و دەوڵەت بەکاربهێنرێت هەروەها توێژینەوەکە ئەوەی روون کردەوە کە گرنگترین تایبەتمەندی فرەیی سیاسی لە یەمەن ئەوەیە کە لەسەر بنەمای هۆزەکە دامەزراوە وەک بنکەیەکی کۆمەڵایەتی، هەروەها زۆرێک لە هێز و لایەنە سیاسییەکان دەبینین کە هەوڵ دەدەن شێخ و ئەندامانی ئەم خێڵانە ڕابکێشن بۆ ئەوەی پەیوەندییان پێوە بکەن (الرفاعي، ٢٠١١).

٣.مرتضا السيد له ساڵی (٢٠٠٩) به ناونیشانی : ڕۆڵی خێل و داهاتووی له عەرەبستانی سعودیه.

ئامانجەكانی ئەم توێژینەوەیە بریتیبوون له دیاریكردنی ڕۆڵی خێل له ئێستادا و دیاریكردنی ئەو شێوازانەی كه خێل خۆی له دەربڕینی خۆی و پاراستنی بەرژەوەندییەكانی ئەندامەكانیدا دەبینێتەوە، هەروەها دیاریكردنی كاریگەرییەكانی داهاتوو له ئەنجامی كەمبوونەوە یان زیادبوونی ڕۆڵی پەیوەندییە خێڵەكییەكان له شانشیندا، كێشەی توێژینەوەكە جەختی لەوە كردووتەوە كه شانشینی سعودیە یەكێكە لەو وڵاتانەی ناوچەكە كه پەیوەندییە خێڵەكییەكانی تێدا زاڵە و لێكۆڵینەوە له هۆزەكە و ڕۆڵی سیاسییەكەی گرنگە بۆ زانینی ڕێڕەوی سیاسەتی ڕۆژانە له ناوچەكەدا، هەروەها پەنجەرەیەكە بۆ بینینی داهاتوو كه لەلایەن چەندین توخم و پێكهاتەی كۆمەڵایەتییەوە دیاری دەكرێت، هەروەها زۆربەی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست له نزیكەوە پەیوەندییان به كێشەی هۆزەوە هەیە، هەندێكیان لەسەر بنەمای پێكهاتەیەكی خێڵەكی وەك وڵاتانی كەنداو و ئوردن و یەمەن سەرچاوەیان گرتووە و هەندێكی دیكەش له ڕووی ژمارەی زیاتر یان كەمترەوە نوێنەرایەتی هۆزەكە دەكەن، توێژەر لەم توێژینەوەیەدا میتۆدی وەسفی بەكارهێناوە بۆ تەواوكردنی توێژینەوەكە وە كۆمەڵگای توێژینەوەكە بریتی بووە له عەرەبستانی سعودی، له كۆتاییدا توێژینەوەكە گەیشتووتە ئەو ئەنجامەی كه هەستی خێڵەكی جارێكی دیكە له سیاسەتدا دووبارە بەكارهێنرایەوە، یان به شێوەیەكی بێ وێنە لەو وڵاتانەدا دووپات كرایەوە كه هەنگاوی گەورەیان له مۆدێرنیزاسیۆنی ئابووری و سیاسیدا هێناوە. باوەڕێكی نادیار هەیە كه هۆزەكە وەك شێوەیەك له ڕێكخستنی كۆمەڵایەتی لەسەر بنەمای پەیوەندییەكانی خزمایەتی و بۆشایی بۆشایی و سەركردایەتی، لەبەر هۆكاری سیاسی و كۆمەڵایەتی ناوخۆیی، به جیاكردنەوە له دەوڵەت یان لەگەڵ ئارەزووەكانی و هەندێك جار تەنانەت هاندانیش بۆ دەربڕینی خۆی به شێوەی جیاواز و كاریگەرییەكەی بۆ كەرتی كلتوری و سەربازی و ئەمنی فراوان بووە (السيد، ٢٠٠٩).

٤.توێژینەوەی عبد الحمید السمرائی لە ساڵی (٢٠٠٩) بە ناونیشانی : هەندێک لە دەرکەوتەکانی ڕێکخراوی خێڵەکان.

ئامانجی ئەم توێژینەوەیە بریتیبووە لە هەموو ئەو شتانەی کە پەیوەندییان بە خێڵەوە هەیە لە ڕووی ڕەچەڵەکی عەرەبییەوە هروەها بە گرنگییەوە ئەو شتانەی دەستنیشانی کردووە، هەروەها کاریگەری خێڵەکی کە شوێنی واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی گرتووتەوە و ئەو دوو بوارەی سیاسی و کۆمەڵایەتی پەیوەندییەکانی لەگەڵ باوەڕە خێڵەکیی نوێکردووتەوە، هەروەها توێژینەوەکە سیستەمی خێلەکی دابەشکردووە بەسەر دوو چینی ڕەسەندا کە چینی یەکەم پێی دەگوترێت (خاچپەرست) و چینی دووەم کە پێی دەگوترێت (کۆیلە) ، توێژینەوەکە بۆ کوکردنەوەی داتا و زانیاری پشتی بە بەکارهێنانی ڕێگای ئاماریی و میتۆدی چەندایەتی بەستووە لە پرۆسەکردنی داتا و جێبەجێکردنی هاوکێشەکان و ئەنجامدانی شیکردنەوە و کاریگەری دەرکەوتەکان لەسەر خێل لە کۆمەڵگادا و ڕێکخراوەکان وەکو نموونە وەرگیراون لە شوێنی جیاواز هەروەها کۆمەلگای توێژینەوەکە بریتییە لە شاری تکریت توێژینەوەکە کاری مەیدانی بۆ کراوە ، هەروەها بەکارهێنانی ڕێگای شیکردنەوە و وەسفکردن بۆ لێکدانەوەی گۆڕاوەکان وە بەکارهێنانی ڕێگای بەراوردکاری بۆ دیاریکردنی کاریگەرییەکانی خێل بۆ سەر هەندێک لە ڕێکخراوەکان، لە کۆتاییدا توێژینەوەکە سروشت و مازیاکڵی نیشان دا وە دواتر مامەڵەی لەگەڵ هاوپەیمانێتییەکاندا کرد جا ئەوان تاک بن یان خێل بن هەروەها دەریخستووە کە خێل لە کۆمەڵگادا کاریگەری گرنگی بەسەر ڕەوتی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا دا هەیە و ڕۆڵێکی کاراشی هەیە لە سەرکردایەتی کردنی کۆمەڵگادا (السمرائی، ٢٠٠٩).

بەراوردی توێژینەوەکەمان لەگەڵ توێژینەوەکانی پێشوو

_ توێژینەوەی محمد نجیب أبو طالب لە ساڵی (٢٠١١) بە ناونیشانی دەرخستنی ڕەهەندە سیاسییەکانی پێگەی خێڵەکان لە کۆمەڵگای عەرەبیید ئەنجامی توێژینەوەیە نەزانینی بەردەوام و داب و نەریتی کۆنی خێڵەکی و ڕەزامەندی لە چەوساندنەوەی خێڵەکی لە ناوچە عەرەبییەکاندا دەبێتە هۆی دروست بوونی مەترسی لەسەر دەرفەتە سیاسیەکان بۆ ئەو کەسانەی کە بەرێوبەرایەتی سیاسیان لە ئەسۆییە هەروەها پێگەی خێڵ لە گۆمەڵگادا دەبێتە هۆی دروست بوونی بەکرێگیراو لە شۆڕشەکان و شەڕەکاندا توێژینەوەیەکەی ئێمەش بە گوێرەی دەرەنجامی ئەم توێژینەوەیە تارادەیەک بەو ئەنجامە گەیشتووە.

_ توێژینەوەی دووەم کە تارادەیەک هەمان ئامنجی هەیە لەگەڵ توێژینەوەکەمان کە بریتییە لە پەیوەندی نێوان پێکهاتە ی کۆمە لایە تی و سیاسی لە کۆمەڵگەی خێڵەکی یەمەن ڕوون دەکاتەوە کە خێڵەکان لە یەمەن وە هەروەها بە هەمان شێوەی توێژینەوەی ئێمە میتۆدی وەسفی بەکارهێناوە وە بۆ کۆکردنەوەی داتا و زانیارییەکانیش پشتی بە فۆرمی ڕاپرسی بەستووە کە ئەم توێژینەوەیە نزیکە لەگەڵ توێژینەوەکەمان.

_ توێژینەوەی سێیەم بە ناونیشانی ڕۆڵی خێل و داهاتووی لە عەرەبستانی سعودیە ئەم توێژینەوە لە ڕووی میتۆدەوە هەمەنا میتۆدە لەگەڵ توێژینەوەیەکەی ئێمە وە هەروەها تارادەیەک ئەنجامەکانی توێژینەوەکەش نزیکە لە ئەنجامەکەمان کەتوێژینەوەکە گەیشتووتە ئەو ئەنجامەی کە هەستی خێڵەکی جارێکی دیکە لە سیاسەتدا دووبارە بەکارهێنرایەوە، یان بە شێوەیەکی بێ وێنە لەو وڵاتانەدا دووپات کرایەوە کە هەنگاوی گەورەیان لە مۆدێرنیزاسیۆنی ئابووری و سیاسیدا هێناوە. باوەڕێکی نادیار هەیە کە هۆزەکە وەک شێوەیەک لە ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی لەسەر بنەمای پەیوەندییەکانی خزمایەتی و بۆشایی بۆشایی و سەرکردایەتی، لەبەر هۆکاری سیاسی و کۆمەڵایەتی ناوخۆیی.

_ توێژینەوەی کۆتایی کە وەرمان گرتووە بە ناونیشانی هەندێک لە دەرکەوتەکانی ڕێکخراوی خێڵەکان توێژینەوەکە بۆ کوکردنەوەی داتا و زانیاری پشتی بە بەکارهێنانی ڕێگای ئاماریی و میتۆدی چەندایەتی بەستووە لە پرۆسەکردنی داتا و جێبەجێکردنی هاوکێشەکان کە ئەمەش نزیکایەکی هەیە لەگەڵ توێژینەوەکەمان وە هەروەها بەکارهێنانی ڕێگای شیکردنەوە و وەسفکردن بۆ لێکدانەوەی گۆڕاوەکان.

بەشی سێیەم : پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تاکدا

باسی یەکەم/ پێکهاتە و تایبەتمەندییەکانی خێل لە کۆمەڵگادا

باسی دووەم / پێگەی خێل لە ژیانی کۆمەڵایەتی تاکدا

باسی سێیەم / پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی تاکدا

باسی یەکەم/ پێکهاتە و پێگەی خێل لە کۆمەڵگادا

چەمکی خێڵ دەگەڕێتەوە بۆ دەستەواژەی دامەزراوە سیاسییەکان لە شارستانیەتی ئیندۆبۆی کۆندا، لەم چوارچێوەیەدا نوێنەرایەتی ئەو شێوە کۆمەڵایەتی و سیاسییە دەکات کە پێش سەر هەڵدانی شار و دەوڵەت زاڵ بووە، مۆدێلێك کە بە هەموو کۆمەڵگە مرۆییەکاندا تێپەڕیوە، بۆ ئەوەی خێڵ ناوەڕۆکێکی سیاسی پێبدرێت و کارا و کاریگەر بێت لەم چوارچێوەیەدا بە ڕۆڵی جوڵاندن و جەمسەرگیریی دادەنرێت، هەر کۆمەڵگایەکی خێڵەکی پێناسەی جیاوازی هەیە بۆ ناو و لێکدانەوەی مافەکان و مافە ماددییەکان و دابەشبوونی چینایەتی، هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ بارودۆخی ژینگەیی دەوروبەری هەر کۆمەڵگەیەکی خێڵەکی و جیاوازی ماددی و فیکری و مێژوویی، کۆمەڵگە خێڵەکیەکان لە ماوەی مێژووییە کۆن و هاوچەرخەکاندا، یەکێک بوونە و تا ئێستاش یەکێکە لە کۆمەڵگە یەکگرتووەکان، چونکە هیچ کەمینەیەکی ئیتنیکی، ئایینی یان زمانەوانی نییە کە بتوانێت هەمەجۆرییەك دروست بکات کە پێکەوەژیانی کۆمەڵگا کەم بکاتەوە، خێڵەکان ڕۆڵێکی کاریگەریان گێڕاوە و بەردەوامن لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری لەسەر ئاستی هەرێمی و دەوڵەت و لە هەموو لایەنەکانی ژیاندا (جبلی، ٢٠١٢: ٥).

هەر خێڵە و سەرخێڵێکی هەیە کە بە زۆری لە باوانەوە بۆی ماوەتەوە ، بە هاوکاری ئەنجومەنی خێڵ کاروباری خێڵ ڕادەپەڕێنێت ئەمجومەنی خێڵیش هە لە کەسوکاری سەرخێڵ پێکهاتووە کە لە سەرخێڵ خۆیەوە نزیکن وە لە هەمان بەرەباب کەوتوونەتەوە، هەمیشە سەردار جا ئەگەر لە میرنشیندا بێت یانیش لە ڕێزی خێڵدا هەر سەرخێڵ خۆی بووە هەروەها دەبوو هەمیشە جەنگاوەر و سەرباز لە کۆڕانی خێڵدا بن خەڵکانی نیشتەجێ لە جوتیار و پیشەوەران ژێر دەستەی ئەمان بوون، ساڵانە بڕێك خەرجیان لە ژێر چەند ناونیشانێکدا بەسەر خێڵ داوە تاکو مەسرەفی دیوەخان و سوارەکانی پێبکەن، هەروەها سەرخێڵ خۆی فەرماندەی هێزی چەکداری بووە هەر خۆشی دەسەڵاتی ڕاگەیاندنی جەنگ و مەسلەت چێکردنی هەبووە، لە تافی جەنگدا کاتێك خێڵ بەرەوڕووی هێرش و تاڵان و ئەگەری لە ناوچوون بووە ئەوا سەرخێڵ (عێلجار، نفیر عام)ی ڕاگەیاندووە واتە دەستی بە کۆکردنەوەی هێز کردووە لە نێو دێهات و ڕەوەندی قەڵەمڕەوی خۆیدا کردووە بانگهێشتی هەموو ئەو گەنجانی کردووە کە دەستیان چەك دەگرێت تاکو ئامادەباشی بەرگری بن (حەسەن، ٢٠٠٨: ١٢).

خێڵ دوای ئەوەی لە گوندەکاندا نیشتەجێ بوون جگە لە پیوانی ئاینی کە خزمەت کراون ئەوانی تر تەواوی جوتیار و خاوەن پیشەکانی تر ئاستی ژیانیان لە کۆیلە و کەنیزەوە نزیك بووە، هەردەم چەوساونەتەوە و بێداویان بەرامبەر کراوە (القصير و احمد، ٢٠٠٢: ١٦).

پەیوەندی نێوان تاکەکانی خێڵ لەسەر بناغەی خزمایەتی و خێزان دامەزراوە ئەوان لە کۆمەڵگە هاوشێوەکانی خۆیان دوورەپەرێز ژیاون بەو دوورەپەرێزیەش قەوارەی خۆیان پاراستووە تاك لە جیهانێکی ناسەقامگیری پڕ لە جەنگ و کارەساتدا لە نێو خەڵکی خۆیدا، هەستکردن بە ئارامیی دەروونی و هەبوونی پشت و پەنا و داهاتووی مسۆگەرتر دەکات، لە ڕیزی خێڵدا لە کاتی تەنگانە و لێقەوماندا تاکەکان بەهانای یەکەوە دێن گیانی ئالیکاری لە نێوانی بەهێزە و داب و نەریتەکان و کولتور و سەرگۆزەشتە و گۆرانی و سەما و پۆشاك و خۆراك بۆنە و جەژنەکانەوە کە سەدان ساڵە هەن و ڕەگۆڕیشەیان بە ناخدا ڕۆ چووە، هەموو لایەك دۆست و ئاشنا و خزمی یەکن خوێن و پشتیان یەکە و یەکدی دەناسن و ئاستی ژیان و ژیاریان تا ڕادەیەك لە یەکەوە نزیکە و لە زمان و ستایلی ژیان و ئاماژەکانی یەکدی حالین تاك لە ناو خێڵدا هەست بە ئارامی دەروونی دەکات کاتێکیش لە خێڵ دوور دەکەوێتەوە هەست بە نامۆی دەکات و دڵنیایی لە دەست دەدات (جبلی، ٢٠١٢: ١٣).

توێژەرێکی وەك (مردۆك) ڕەچەڵەکیەکایەتی بەسەر دوو پۆلی سەرەکی دا دابەش دەکات کە بریتیین لە :

یەکەم . گرۆپی خزمان بەهۆی شوێنی نیشتەجێ بوونەوە : ئەم گروپە چەند خێزانێکی بچوکی شێوە جیاواز لە خۆ دەگرێت سەرەرای خێزانی فرەژنی و خێزانی درێژەکراوە.

دووەم. گرۆپی خزمایەتی لەرێی خوێنەوە : ئەم گرۆپەش ئەو خزمانە دەگرێتەوە کە پەیوەندی خوێن بەیەکەوە دەیانبەستێتەوە ئەم پەیوەندیەش دەگەرێتەوە بۆ چەند شێوەیەك کە ڕەچەڵەکی باوکایەتی و ڕەچەڵەکی دایکایەتی یان هەردووکیان بەیەکەوە کە پێی دەوترێت ڕەچەڵەك (القصير و احمد، ٢٠٠٢: ٢٧).

باسی دووەم / پێگەی خێل لە ژیانی کۆمەڵایەتی تاکدا

ناوچەی خێڵەکیەکان گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و کولتووریان بەخۆیەوە بینیوە لە سەردەمی ئێستادا و ئەم گۆڕانکارییە کاریگەرییەکی ڕاستەوخۆ و خێرایان هەبووە لەسەر پێکهاتەی کۆمەڵایەتی گشتی لەناو کۆمەڵگادا، تاکەکانی ئەو کۆمەڵگایانەی تاوەکو ئێستا کە سیستەمی خێڵەکی تێیدا باوە خێڵ بە سامانی کۆمەڵایەتی خۆی دادەنێن، جا لەسەر ئاستی بنەڕەتی بێت یان شەرەفی یان ڕەگەزپەرستی، زۆرجار تاکی خێڵەکی ڕادەکێشێت بۆ گرەوکردن لەسەر پابەندبوونەکانی بۆ دابینکردنی پاراستن و یارمەتی بۆ هەموو ئەوانەی پەنایان بۆ دەبەن یان داوای پاراستنی دەکەن و ئایدۆلۆژیای ڕەسەن و شەرەفی هێڵەکان بە شێوەی ئەو سنوورانە کار دەکات کە کۆت و زنجیری سنووردار دەکەن و لە کردەوەیەك یان ڕەفتارێکی ئاسایی دوور دەخەنەوە کە زیان بە ناو و ناوبانگی خێڵەکە دەگەیەنێت بە پێچەوانەی داب و نەریتەکان (حەسەن، ٢٠٠٨: ٢٣).

خێڵەکان بە شێوەیەکی گشتی کاریگەرییەکی گەورەی کۆمەڵایەتییان هەیە لە کۆمەڵگەدا ، جا لەو کاریگەرییانە دوو جۆرن لەوانە ئەرێنییەی کە چاکە بۆ کۆمەڵگا دەهێنێت و ئامرازەکانی هاوکاری و پێکەوەژیان قووڵتر دەکات، یان ئەو کاریگەرییە نەرێنییەی کە لەوانەیە بە گشتی کۆمەڵگا تێکبدات و لەوانەیە ببێتە هۆی جیابوونەوە و جیاوازیی لەنێو کۆمەڵگەدا، شێوەکانی کاریگەری ئەرێنی کۆمەڵایەتی زۆرن، بۆ نموونە، چاکسازی کۆمەڵایەتی وەك هەندێك خێڵ ڕاهاتوون بۆ چارەسەرکردنی کێشە ناوخۆییەکانیان هەروەها کەیسەکانیان چارەسەر دەکەن و ناکۆکییەکانی نێوانیان کوتایی پێدەهێنن (الغذامي، ٢٠٠٩: ١٦٢)

خێڵەکان هێشتا پێکهاتەیەکی سەرەکیین لە پێکهێنانی کۆمەڵگادا و نەریتە خێڵەکییەکان هێشتا کاریگەری بەسەر ژمارەیەکی زۆری تاکدا هەیە لەنێو کۆمەڵگە،لە ناو خێڵیشدا تایبەتمەندیی سەرەکی هەبوونی شێخە، پێکهاتەی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای خێڵەکی بە ڕوونی تایبەتمەند کراوە بە سیستەمی خزمایەتی بە چونکە هەر خێڵێك بە باوەڕێك زاڵە کە سەر بە یەك بنچینەی بنەماڵەییە و ئەم باوەڕە هۆشیاری گشتی خێڵەکە پێکدەهێنێت و وای لێدەکات لە دەرەوە وەك یەکەیەکی جیاواز دەرکەوێت لە چوارچێوەی یەکێتی کۆمەڵایەتی و کولتووریدا، هەموو خێڵەکان سەر بە یەك بنچینەن (وآخرون، ٢٠١٨: ٢٠١).

دابەشبوونی کۆمەڵگا هەرچییەك بێت بۆ گرووپ و تایەفە و چینە کۆمەڵایەتییەکان کە لە هەرەمی دیاریکراودا ڕێکخراون، بەشێك نییە لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی ئەو کۆمەڵگایە کە لە نزیکەوە بەستراوەتەوە بە پەیوەندییە داینامیکییەکانەوە لەگەڵ بەشە جیاوازەکانی تری پێکهاتەی کۆمەڵایەتی سیاسی و پەروەردەیی و ئابووری بۆیە بەشە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگای خێڵەکی بەم شێوەیە دابەش دەکرێن :

١_ **بەشە کۆمەڵایەتییە نەریتییەکان :** چینە کۆمەڵایەتییە نەریتییەکان دەرئەنجامی بارودۆخی کۆمەڵگایەکی نەریتی نا پیشەسازییە، ئەدەبیاتی کۆمەڵایەتی تیشك دەخاتە سەر ئەو بەشە کۆمەڵایەتییانەی کە کۆمەڵگای خێڵەکی پێکدەهێنن، پێشنیاری پۆلێنکردنێکیان کردووە کە پشت دەبەستێت بە پێگەی کۆمەڵایەتی ئەندامانی هەمان بەش لەناو چینە کۆمەڵایەتییە نەریتییەکانی کۆمەڵگای خێڵەکی لە سەرەوەی چینەکانەوە بۆ خوارەوە، بەشە کۆمەڵایەتییە نەریتییەکانی کۆمەڵگای خێڵەکی دەتوانرێت پۆلێن بکرێن لەسەر بنەمای چینەکانی کۆمەڵایەتییان بۆ سێ بەشی سەرەکی : چینەکانی سەرەوە، چینە ناوەندییەکان و چینە نزمەکان (الخوري، ١٩٩١: ٨١).

بەشی یەکەم : بەشی سەرەوە

ئەم بەشە هەریەك لە کەسانی بەڕێزان و دادوەران و شێخەکان دەگرێتەوە بەگوێرەی سیستەمی هەرەمی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای خێڵەکی لەخۆ دەگرێت و کەسایەتییەکانی ئەم بەشە بە دەستکەوتنی دەسەڵاتە سیاسی و ئایینییەکان و شکۆ و کاریگەری کۆمەڵایەتی بە شێوەیەکی گشتی بە ئاستێکی باشی ئابووری ناسراوە (حمودي، ٢٠١٧: ١٥).

بەشی دووەم: بەشی ناوەڕاست

ئەم بەشە نوێنەرایەتی دەکرێت لەلایەن تاکە خێڵەکییەکان ، بۆ ئاماژەکردن بەو کەسانەی کە ئەو یەکە خێڵەکییە پێکدەهێنن بە بەشی خێڵەکی پلەی چوارەم لە سیستەمی هەرەمی کۆمەڵایەتیدا دەناسرێن. ئەم بەشە کۆمەڵایەتییە ئەو پلەیەیەی داگیرکرد لەبەرئەوەی ئەندامەکانی ڕەچەڵەکی خۆیان ناگەڕێننەوە بۆ بنچینەی بنەماڵەیی سەرەوە تەنها کەسانی ئاسایین و لە ژیانێکی مامناوەند دا ژیان دەکەن (صنيتان، ٢٠٠٨: ٢٧).

بەشی سێیەم: بەشی خوارەوە

ئەم بەشە ئەو کەسانە لەخۆ دەگرێت کە بنچینەیان کەمی هەیە، کە لە پلەی حەوتەم و کۆتادان لە سیستەمی هەرەمی کۆمەڵایەتیدا و ئەم بەشە ئەو گروپانە لەخۆ دەگرێت کە پیشەی نەریتی ئەنجام دەدەن یان خزمەتگوزاری پێشکەش بە ئەوانی تر دەکەن و ئەوانەی ڕووبەڕووی سووکایەتی دەبنەوە لەلایەن بەشەکانی تر (وآخرون، ٢٠١٨: ٢٠٣).

٢_ چینە کۆمەڵایەتییە مۆدێرنەکان : سێ بەش هەیە کە بە نائاسایی دادەنرێن لەوانە ئەفسەرانی سەربازی و ڕۆشنبیرانی مۆدێرن و کرێکاران لە کەرتی تا ڕادەیەك نوێدا، تاکەکانی سەر بە بەشێکی کۆمەڵایەتی مۆدێرن لە کۆمەڵگای خێڵەکیدا بەو ڕاستییە ناسراون کە ئیش یان پیشەی نا نەریتی یان بەتایبەتی کارێکی تا ڕادەیەك مۆدێرن ئەنجام دەدەن و مەرج نییە پیشەی دایک و باوکیان بە میرات بگرن و کلتوور و پەروەردەیەکی مۆدێرنیان وەرگرتووە، ئەمانە بنەمایەکن بۆ سەرهەڵدانی چینی مامناوەندی نوێ کە پێکهاتووە لە پۆلەکانی کارمەندانی سەربازی و بیرۆکرات و دکتۆر و ئەندازیار و ژمێریار و گروپەکانی تر کە بە شێوەیەکی سەرەکی لە کۆمەڵگای شاری وەك دامەزراوەیەکی سیاسی و ئابووری، هەرچەندە بیرۆکراتە سەربازییەکان و بازرگانە بچووکەکان ڕۆڵێکی گرنگیان لە ژیانی سیاسی جۆراوجۆردا بینیوە و دەسەڵاتی فەرمانڕەوایان پێکهێناوە، بەڵام کۆمەڵگای خێڵەکی هێشتا کۆمەڵگایەکی پابەند بە داب و نەریتە کە لە ئابوورییەکی کشتوکاڵی هێواش گەشەکردوودا دەژی کە هێشتا کۆمەڵگایەکی مەدەنی پێکنەهێنرا کە کاریگەری لەسەر ڕاکێشان و تێکەڵبوون هەبێت (حمودي، ٢٠١٧: ١٩).

_ پەیوەندی نێوان کۆمەڵگەی خێڵەکی و دەوڵەت

خێڵ هێشتا نوێنەرایەتی دەرکەوتنی کۆمەڵگە دەکات، وەك ئەوەی هەبووە و هێشتا ڕۆڵێکی سەرەکی دەگێڕێت لە پێکهاتەی سیاسی و ئابووری دەوڵەتدا و دوای یەکگرتنەوە لە ئەنجامی ئەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوورییەی کە لەسەر واقیعی کۆمەڵگەی خێڵەکیدا سەریهەڵداوە، پێویستە کە خێڵیش خۆی بگونجێنێت لەگەڵ واقیعە نوێیەکە و پێشکەوتنەکاندا (صنيتان، ٢٠٠٨: ٣٢).

پەیوەندی نێوان دەوڵەت و دامەزراوەی خێڵەکی کە نوێنەرایەتی گرنگترین گروپەکانی فشار لەسەر دەوڵەت دەکات، سێ شێوەی سەرەکی وەرگرتووە : ململانێ، هاوپەیمانی و پێکەوەژیان.

١_ ناکۆکی خێڵ و دەوڵەت :

ناکۆکییەکانی نێوان خێڵ و دەوڵەت کاتێك لە کۆمەڵگا سەرهەڵدەدەن کە دەسەڵاتدارانی هەوڵ بدەن ڕۆڵی خێڵەکان لە بڕیاردانی سیاسی کومەڵگادا بەدووربگرن یان کەمی بکەنەوە یان سنووردارکردنی کاریگەری شێخە خێڵەکییەکان یان هەوڵدان بۆ پەراوێزخستنیان.

٢_ هاوپەیمانی و دەوڵەت :

لە سەردەمی کۆتایی شەستەکان و سەرەتای حەفتاکانی ئەم سەدەیە یەکێکە لە دیارترین و ڕوونترین نموونەکانی هاوپەیمانێتی دەوڵەتان و دەسەڵاتی خێڵەکانە کە ئامانج و بەرژەوەندییەکانی حیزبەکانە کە تێیدا یەکبگرن.

٣_ پێکەوەژیانی خێڵ و دەوڵەت :

هەندێك لە دەسەڵاتدارانی فەرمانڕەوا پشتیان بە هەوڵدان بۆ ئارامکردنەوەی خێڵەکە و پێکەوەژیان لەگەڵی بەستووە، بەتایبەتی لە کاتی قەیران و جەنگدا، یان کاتێک سیستەمی سیاسی بە قۆناغێکی گواستنەوەدا تێدەپەڕێت و ڕووبەڕووی دۆخێکی ناسەقامگیری سیاسی دەبێتەوە، کە تێیدا دەسەڵاتدارانی دەسەڵاتدار چەندین مافی جۆراوجۆر بە هەندێك لە سەرکردە خێڵەکییەکان دەبەخشن بۆ ئەوەی ئەو سەرکردانە ڕابگرن و خۆیان لە مەترسییەکەیان بپارێزن یان بێلایەنیان بکەن (جبلي، ٢٠١٢: ٣٤).

باسی سێیەم / پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی تاكدا

ئەو كۆمەڵگا و دەوڵەتانەی كە بەدرێژایی مێژووی كۆن و مۆدێرن و هاوچەرخن پشتیان بە سیستەمی خێڵەكی بەستووە و زۆربەی خێڵەكان بەهۆی پەیوەندییان لەگەڵ زەوی و نیشتەجێبوون لە گوندەكاندا ژیانێكی سەقامگیرییان هەیە، بەڵام جیاوازی نێوان زۆربەی مێژوونووسان و توێژەران دەربارەی بناغەی ئەم خێلانە و پێكهاتەكانیان، بۆیە پێش ئەوەی بچینە ناو پێگە و كاریگەری خێڵ لەسەر لایەنی سیاسی كۆمەڵگا ، پێویستە ئەم خاڵانەی خوارەوە ڕوون بكەینەوە :

١- سیستەمی سیاسی خێڵەكی : كۆمەڵگەی خێڵەكی لە ژمارەیەك هۆز پێكهاتووە كە لەژێر دەسەڵاتی هیچ ئامێرێكی ئیداری فەرمی كاریگەردا نین لەبەر ئەوەی هۆزەكان بە تەواوی ڕەتی دەكەنەوە كە بە تەواوی ملكەچی دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی بن، هیچ یاسایەكی ئەرێنی نییە كە پەیوەندییەكانی نێوان هۆزە جۆراوجۆرەكان پێناسە بكات و ڕێكبخات، بەڵام سیستەمی نەریتی خێڵەكی و داب و نەریتە خێڵەكییەكان ماونەتەوە و هێشتا نوێنەرایەتی سیستەمی خێڵەكی زاڵە بەسەر كۆمەڵگا هاچەرخەكانەوە و كۆنترۆڵی ڕێكخراوی كۆمەڵایەتی خێڵەكی دەكەن كە توانیویانە تەواوی كۆمەڵگا لە هەموو هۆزەكانیدا بە تایبەتمەندییەكی گشتی یەكگرتووەوە رێكبخات كە یارمەتیدەر بووە لە بەردەوامبوونی سیستەم و پەیوەندییە خێڵەكییەكان و دابینكردنی پلەیەكی بەرزی یەكبوون لە نێوان ئەو خێڵانەدا لە هەموو بوارەكاندا (ثابت، ١٩٩٠: ٢٨).

٢_ یەكەی سیاسی خێڵەكییەكان : یەكگرتوویی سیاسی لە كۆمەڵگەی خێڵەكیدا بە پەیوەندییەكانی خزمایەتی دیاری دەكرێت، كە تێیدا ڕەهەندی خزمایەتی فاكتەرێكی دیاریكراوە بۆ ئەو یەكگرتووییە سیاسییە، یەكگرتوویی سیاسی لە كۆمەڵگەی خێڵەكیدا نوێنەرایەتی دەكرێت لەگەڵ سنوورە ناوچەییەكانی كە لەلایەن هۆزە دراوسێكانەوە ناسراوە، بۆیە سنووری بەرپرسیارێتی و كاریگەری شێخی خێڵەكە لە تاك و ئەو شوێنە تێناپەڕێت كە یەكەكەی خۆی داپۆشیوە و بەرپرسیارێتی و ڕووداوەكانی كوشتن لە حاڵەتەكانی ململانێ لەگەڵ یەكەكانی دیكەدا سنووردار نییە بە ئەكتەری تاك بەڵكو لەلایەن هەموو ئەندامانی ئەو یەكە خێڵەكییانەی كە بە یەک باپیرە دەبەخشرێن یەكەی سیاسی گەورەتر پێكدەهێنن، بۆیە دەچنە ناو ئەوەی كە بە بلۆكی سیاسی ناسراوە ، واتە تاك پەیوەندییەكی ڕێژەیی و سیاسی هەیە لە ڕێگەی وەڵامدانەوەیەكی خێراوە دەردەبڕدرێت لەلایەن خێڵەكان و بەشەكانیانەوە بۆ یارمەتیدان و پشتیوانیكردنی یەكتر لە كاتی پێویستدا (مدی و عادل، ٢٠٠٩: ٣٩).

٣_ سەرکردایەتی خێڵەکان (پۆستی سەرکردایەتی) : شێخ سەرۆك و فەرمانڕەوای ڕاستەقینەیە و یەکێکە لە گرنگترین سەرچاوەکانی هێزی سیاسی و کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگای خێڵەکیدا (الخوری، ١٩٩١: ٧١).

_ کاریگە ریی خێڵ لە سە ر گە شە سە ندنی ڕۆڵی سیاسی لە کۆمە ڵگەدا

فرەیی سیاسی خێڵەکان ڕۆڵێکی سەرەکی و چالاکی دەگێرن لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسیدا جیاوازی لە واقیعی خێڵ و ڕۆڵی لە ژیانی سیاسیدا بووە هۆی جیاوازی لە بەها و حوکمی ئەخلاقی مانای خێڵەکی لە ویژدانی بەکۆمەڵ بەپێی جیاوازی ئەو کەلەپوورە سیاسی و کولتوورییەی کە لە ویژدانی تاکدا سەرچاوە دەگرێت، بنیاتنانی دەسەڵاتی سیاسی ماوەتەوە و هێشتا بەهێزە لە کۆمەڵگەی خێڵەکیەکاندا لە کاتێکدا بنیاتنانی سیاسی و بنیاتنانی دەسەڵات لەو کۆمەڵگا خێلەکیانەدا دەستی بە گۆڕانکاری کردووە ، چونکە ڕۆڵی سیاسی کۆمەڵگای خێڵەکی کاریگەری لەسەر چەندین گۆڕاو هەبوو، لەوانە فاکتەری جوگرافی، فاکتەری سیاسی، فاکتەری کولتووری و فاکتەرە دەرەکییەکان (ثابت، ١٩٩٠: ٣٦).

١_ فاکتەرە جوگرافییەکان : سروشتی جوگرافی کۆمەڵگا ڕۆڵێکی گرنگی گێڕاوە لە هێشتنەوەی سیستەمی خێڵەکیی و قەوارەکەی و گەشەکردنی ڕۆڵی سیاسییەکەی، چونکە کۆمەڵگا خێڵەکەیاکان سنووری خۆیان هەیە کە هەمیشە هەوڵی پاراستن و بەرگریکردنی دەدەن ، و زۆرێك لە ناوچە خێڵەکییەکان بە دابڕانی جوگرافی و بڵاوبوونەوەی دانیشتوانەکەیان ناسراون کە لە ئەنجامی سەختی خاکەکەیان و سروشتی شاخاوی ئالۆز و نەبوونی تۆڕێکی گواستنەوەی مۆدێرن و پێویست کە ئاسانکاری بۆ پەیوەندیان بکات ئەمەش کاریگەری دروست دەکات لەسەر ڕۆڵی سیاسی خێل هەروەها گەشەکردنی ڕۆڵی خێڵ کە دوژمنایەتی وڵاتانی دراوسێ دەکات، لە کاتێکدا هەندێك لەو وڵاتانەی دراوسێ هەوڵ دەدەن هەندێك لەو خێڵانە ڕازی بکەن لە ڕێگەی هاندانی ماددییەوە هەندێك لەو خێڵانە لەگەڵ خۆیاندا هەڵبژێرن بۆ ئەوەی وەك کارتێکی سیاسی بەکاریان بهێنن بۆ جێبەجێکردنی پلانەکانیان لەسەر ئەو خاکەی کە خێڵەکە لێی نیشتەجێیە ، کە ئەمەش ڕۆڵ و کێشی سیاسییان زیاد دەکات (الخوری، ١٩٩١: ٩٣).

٢_ فاكتەرە سیاسییەکان : هۆکارەکانی زیادبوونی ڕۆڵی سیاسی خێڵ لە کۆمەڵگادا دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی خودی چوارچێوەی سیاسی خێڵەکە ، کە بەم جۆرەیە :

١- کەسایەتیکردنی دەسەڵاتی سیاسی، کە تێیدا چەمکەکانی دەوڵەت و سیستەمی سیاسی کەم دەکرێنەوە بۆ کەسی فەرمانڕەوای تاکەکەسی و هەندێك لە شوێنکەوتووانی.

٢_ قەدەغەکردن و گەمارۆدانی دامەزراوە سیاسییە مۆدێرنەکان، بەتایبەتی ئەو گروپانەی نێوەندگیرن کە دەبێت بەرژەوەندییەکان کۆ بکەنەوە و دەربڕن.

٣_ لاوازی و بێ کاریگەری سیاسی هەروەها شکستی دەسەڵاتدارەکان لە ئەرکە بنەڕەتییەکانیان و بێتواناییان لە جێبەجێکردنی زۆرێك لە خواستە مادی و مەعنەوییەکانی زۆرینەی ئەندامانی کۆمەڵگە. (الظاهري، ٨٤).

٣_ فاکتەرە کولتوورییەکان : فاکتەرە کولتوورییەکان ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە ڕێگەدان بە خێڵەکان لە کۆمەڵگادا بۆ ئەوەی ڕۆڵێکی سیاسی بگێڕن لە ڕێگەی کاریگەری و سەرکەوتن و پەروەردەیەکی سیاسی کاریگەر لە دامەزراندن و پێکهێنان و پاراستنی بەهاکانی پێکەوەژیان و هاوکاری لەنێوان تاکەکانیٔ کۆمەڵگادا لە چوارچێوەی ئەو کلتوورە گشتییەی کە لە داب و نەریتە خێڵەکییەکانەوە سەرچاوەی گرتووە، یەکێك لە گرنگترین هۆکارەکان کە دەبێتە هۆی بەردەوامی پێکەوەژیانی ئەندامانی خێڵەکان لەگەڵ ئەم نەریت و بەهایە و توانای ئەو نەریت و بەهایانە بۆ پاراستنی ئەندامانی خێڵەکە و دەسەڵاتی ناوەندی دەگەڕێتەوە (العبدلي، ٢٠٠٧: ١١٢).

فاکتەرە دەرەکیەکان : وەك یەکێك لە هێزە چالاکە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی کۆمەڵگایە ، کە خێڵ زۆرجار کاریگەری لەسەر گۆڕاوە دەرەکییەکان دەکات و بوونی بەردەوام لەگەڵیدا پێکدەهێنێت، لە سەرەتای شەستەکانی ئەم سەدەیەوە گۆڕاوە دەرەکییەکە ڕۆڵێکی سەرەکی گێڕاوە لە تیشك خستنە سەر بەهێزکردنی ڕۆڵی سیاسی خێڵەکان، دەستێوەردانی دەرەوەی میسر و سعودیە نموونەیەکن لە ڕۆڵی سیاسی خێڵن (مدى و عادل، ٢٠٠٩: ٥٣).

_ کاریگەری فرەیی خێڵەکی لەسەر سەقامگیری سیاسی

دەرکەوتنی ژمارەیەك لە شێخ لەسەر شانۆی ژیانی سیاسی لەگەڵ بەشداریکردنی ڕاستەقینە لە سیستەمی حوکمڕانی و داڕشتنی سیاسەتی گشتی دەوڵەتدا خاوەندارێتی چەك و بەها سەربازییەکانی خێلەکی ڕێگەی پێدەدات بەشداری لە دەوڵەتدا بکات لە خاوەندارێتی کردنی میکانیزمەکانی زۆردارکردن کە بووەتە هۆی ئەوەی کە مافی بەکارهێنانی هێز لە کۆمەڵگادا هاوبەش بێت لە نێوان فەرمانڕەوای سیاسی و خێڵەکە بەیەکەوە، بەردەوامی و سەقامگیری کاریگەری دامەزراوە نەریتییەکانی وەك هۆز و خێڵ و خێزان لە کۆمەڵگای مۆدێرندا زیادبوونی دەسەڵات و کاریگەری سیاسی و سەربازی و خێڵەکی لە کۆنەوە تا ئەمڕۆ لەگەڵ هەبوونی پەیوەندی خێڵەکان لەگەڵ هەندێك لە وڵاتانی دراوسێ، ئەم پەیوەندییە نەك تەنها فاکتەرێکی بێزارکەر بوو بۆ دەوڵەت، بەڵکو وەك هەڕەشەیەك دەمێنێتەوە بۆ سەروەری نەتەوەیی و سەقامگیری سیاسی لە وڵاتدا (أبو غانم، ١٩٩١: ٧٣).

بەشداریکردنی خێڵەکان لە کاری بازرگانی و ئابووریدا، دوای ئەوەی لەگەڵ خاوەن بازرگانییەکان کاردەکەن و کاری خۆیان هەبوو خێلەکان ڕۆڵێکی گرنگ دەگێرن لە پاراستنی سەربەخۆیی و ڕۆڵی ئابووری کۆمەڵگا لە پاراستنی سەقامگیری کۆمەڵایەتی لە نەبوونی دەوڵەتێکی ناوەندیدا وە خێڵەکان بەردەوام دەبن لە دروستکردنی هاوسەنگی سیاس، سەبارەت بە کاریگەری ژیانی خێڵەکی لەسەر ژیانی سیاسی لە کۆمەڵگادا ، دەتوانرێت لەم خاڵانەی خوارەوەدا کورت بکەینەوە :

١_ گروپە خێڵەکییەکان لە ژێر سەرکردایەتیدان و بەردەوامن وەك هێزێکی گرنگی کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئابووری و سەربازی، چونکە ڕۆڵێکی گرنگیان گێڕاوە لە جێگیرکردنی هەندێك لە چەمکە سیاسییەکان بە مانای دیموکراسی (آبو طالیب، ٢٠١١: ٣٢).

٢_ گروپە خێڵەکییەکان بەدرێژایی قۆناغە جۆراوجۆرەکانی مێژوو هێزی ئۆپۆزسیۆنیان پێک هێناوە، چونکە ئەم گروپانە توانیان ڕێگری لە دەوڵەت بکەن لە ئەنجامدانی ستەمکاری یان سەرکوتکردن بەسەر تاك یان گروپی ناو خێڵ.

٣_ ژیانی خێڵەکی فاکتەرێکی بڕیاردەرە بۆ ئەوەی دەوڵەت لە قۆناغە جۆراوجۆرەکانی مێژوودا لێبوردەتر و دیموکراسیتر بێت لە مامەڵەکردنی لەگەڵ گروپە خێڵەکییەکاندا (ابو غانم ، ١٩٩١: ٧٩)

دامەزراوەی خێڵەکان پشت بە چەند ڕێگایەك دەبەستن بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتی خۆیان، دیارترینیان :

_ دامەزراوەی خێڵەکی کاریگەرییەکی سیاسی فراوان و بڕیاردەری هەیە لە پرۆسەی بڕیاردان و بەڕێوەبردنی کاروباری وڵاتدا.

_ دامەزراوەی خێڵەکی لە پشت بە ئەو کەسانەوەیە کە بە فەرمی دەوڵەت دەگرنە دەست، بەتایبەتی لەبەر ئەوەی کە ژمارەیەکی زۆر لەو کەسانە سەر بە دەوڵەتن.

_ لە حاڵەتی پێویستدا، دامەزراوەی خێڵەکی کار دەکات بۆ جوڵاندنی هەزاران کوڕەکەی وەک هێزێکی سەربازی کە پاڵپشتی هێزە ئاساییەکان دەکەن و هەندێک جار پێکدادان دەکەن (مدی و عادل، ٢٠٠٩: ٦١).

دەروازەی دووەم / لایەنی مەیدانی توێژینەوە

بەشی چوارەم / چوارچێوەی تیۆری و کار ڕاییەکانی توێژینەوە

١/ میتۆدەکانی توێژینەوە

٢/ نموونەی توێژینەوە

٣/ کۆمەڵگای توێژینەوە

٤/ بوارەکانی توێژینەوە

٥/ ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری

٦/ ئامرازە ئامارییە بەکار هاتووەکان

بەشی چوارەم / چوارچێوەی کارابیە مەیدانییەکانی توێژینەوە

هەر توێژینەوەیەکی زانستی پێویستی بە چەند میتۆد و ڕێکارێك هەیە، کە یارمەتی توێژەر دەدەن بۆ ئەنجامدانی توێژینەوە بە شێوەیەکی زانستیانە. ئەوەی لەم بەشەدا گرنگە بۆ بەدیهێنانی ئامانجەکانی توێژینەوە ئەوەیە توێژەر پابەند بێت بەم میتۆد و ڕێکارانە بۆ ئەنجامدانی توێژینەوە، لەبەر ئەوە توێژەر پشتی بەستووە بە بەکارهێنانی میتۆد و ڕێکاری تایبەت بەم توێژینەوەیە هەروەك چون لە توێژینەوە زانستیەکانی تر پشتی پێ دەبەسترێت.

١.میتۆدەکانی توێژینەوە : سروشتی توێژینەوە ڕۆڵی سەرەکی هەیە لە چۆنیەتی بەکارهێنانی ئەو پیتۆدانەی پێویستە بەکاربێن، لەبەر ئەوەی لەبەر چاوگرتنی سروشتی ئەم توێژینەوەیە (پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تاکدا) ئەم بابەتە توێژینەوەیەکی چەندایەتیە میتۆدی وەسفی شیکاریە لە ڕێگەی ڕووپێوە کۆمەڵایەتی و بەکارهێنانی ئامرازی فۆرمی ڕاپرسی هەڵساوە بە کوکردنەوە و شیکردنەوەی زانیارییەکانی لەیوەندیدار بە بابەتی توێژینەوە. پەنا بردنە بەر بەکارهێنانی جۆری وەسفی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ئەم جۆرە لە بەربڵاوترین جۆرەکانی توێژینەوەیە کە بەکار دەهێنرێت بە ئامانجی دیاریکردنی دۆخی هەنوکەیی دیاردەیەکی دیاریکراو.

٢.کۆمەڵگای توێژینەوە : هەموو توێژینەوەیەکی مەیدانی پێویستی بەوە هەیە کە کۆمەڵگای توێژینەوەکەی دیاری بکرێت واتا ئەو کۆمەڵگایە دەبێتە ئامانجی توێژینەوەکە، کۆمەڵگای توێژینەوەکەش لەوانەیە دەزگایەک یان گروپێک یان دانیشتوان بێت، نمونەی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لە کۆلێژی ئاداب زانکۆی سەلاحەدین بە نموونە وەرگیراوە.

٣. نموونەی توێژینەوە : لەم توێژینەوەیەدا قوتابیانی زانکۆی سەلاحەدین – کۆلێژی ئاداب وەرگیراون بە نموونەی هەرەمەکی ، کە لە هەردوو ڕەگەزی نێر و مێ بەشدارن کە ژمارەیان (٤٠) قوتابییە.

٤.بوارەکانی توێژینەوە :

١_ بواری جوگرافی توێژینەوە : بریتییە لە زانکۆی سەلاحەدین – کۆلێژی ئاداب.

٢_ بواری مرۆیی توێژینەوە : ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە لە کۆمەڵگای توێژینەوەدان کە بریتین لە قوتابیانی زانکحی سەلاحەدین – کۆلێژی ئاداب و ژمارەیان (٤٠) قوتابیە.

٣_ بواری کاتی توێژینەوەکە : بریتییە لەو ماوەی کە لایەنی تیۆری و مەیدانی توێژینەوەی تێدا ئەنجام دراوە، هەر لە بەدەست هێنانی سەرچاوە و گەران بۆ تەوەکردنی لایەنی تیۆری و دابەشکردنی فۆرمی راپرسی و گەرانەوەی فۆرمەکان و بەتالکردنەوە و شیکردنەوەی فۆرمەکان و شیکردنەوەی زانیارییەکان ئەمەش لە بەرواری (٢٠٢٣/١٠/٤) دەستی پێکردووە تاکو بەرواری (٢٠٢٤/٤/١٧) خایاندووە.

٥. ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری

ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری زۆر و جۆراوجۆرن لەسەر توێژەر پێویستە ئامرازی گونجاو بەکاربهێنێت بۆ کۆکردنەوەی زانیاری تایبەت بە توێژینەوە بە جۆرێك گونجاو بێت لەگەڵ میتۆدی توێژینەوەکە و سروشت و جۆری نموونەی توێژینەوەکە، لەم توێژینەوەدا فۆرمی ڕاپرسی بەکارهاتووە بۆ مەبەستی کۆکردنەوەی زانیاری لە نموونەی توێژینەوە، فۆرمی ڕپارسی ئامرازێکە بۆ کۆکردنەوەی پەیوەست بە بابەتی توێژینەوە لە رێگەی فۆرمێکەوە لەلایەن کەسێکەوە پڕ دەکرێتەوە لە کاتی پڕکردنەوەی ئەو فۆرمەدا ئەو کەسە خۆی بیر و باوەرەکانی دەردەبرێت چونکە بەپێی تێگەیشتنی خۆی لە پرسیارەکان و رادەی خوێندەواری و حەز و ئارەزووەکەی پڕ دەکاتەوە.

٦. ئامرازە ئامارییە بەکارهاتووەکان

لەبەر ئەوەی ئامار لەو ئامرازە سەرەکییانەیە کە توێژەر ناتوانێت دەست بەرداری بێت لە توێژینەوە کۆمەڵایەتییەکان بەوەی کە بایەخێکی زۆری هەیە کە بتوانرێت بەکاربهێنرێت بۆ کۆکردنەوەی و شیکردنەوەی زانیاریە مەیدانیەکان، رێژەی سەدی.

بەشی پێنجەم

١ _ خستنەرووی شیکردنەوەی زانیارییە گشتیەکان

٢ _ خستنە رووی شیکردنەوەی زانیاریە تایبەتەکان

١ _ خستنەرووی شیکردنەوەی زانیارییە گشتیەکان

١. ڕەگەز

خشتەی ژمارە (١) ڕەگەزی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە

ڕەگەز	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
نێر	١٧	٪٤٢.٥
مێ	٢٣	٪٥٧.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١) ڕەگەزی ئەندامانی توێژینەوە ڕوون دەکاتەوە دەردەکەوێت کە بە ڕێژەی (٪٥٧.٥) ئەندامانی توێژینەوەکە لە ڕەگەزی مێن، بە ڕێژەی (٪٤٢.٥) ئەندامان لە ڕەگەزی نێرن، زۆری ئەندامەکان لە ڕەگەزی مێن لەبەر ئەوەی زۆرترین فۆرمەکان ئاراستەی ڕەگەزی مێ کراون.

٢. تەمەن

خشتەی ژمارە (٢) تەمەنی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە

تەمەن	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
١٨_٢٠	٥	٪١٢.٥
٢١_٢٣	٢٤	٪٦٠
٢٤_٢٦	١١	٪٢٧.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٢) تەمەنی ئەندامانی توێژینەوە ڕوون دەکاتەوە کە بە ڕێژەی (٪٦٠) ئەندامان تەمەنیان لە نێوان (٢١_٢٣) ساڵیدایە (٪٢٧.٥) ئەندامان تەمەنیان لە نێوان (٢٤_٢٦) ساڵیدابیە هەروەها بە ڕێژەی (٪١٢.٥) تەمەنیان لە نێوان(١٨_٢٠) ساڵیدابیە، کەواتە زۆری ئەندامەکانی توێژینەوە تەمەنیان لە نێوان (٢١_٢٣) ساڵیدابیە.

٣. باری ئابووری

خشتەی ژمارە (٣) باری ئابووری ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	باری ئابووری
٪٥٢.٥	٢١	باش
٪٤٧.٥	١٩	ناوەند
٪٠	٠	خراپ
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (٣) باری ئابووری ئەندامانی توێژینەوە ڕوون دەکاتەوە کە بە ڕێژەی (٪٥٢.٥) ئەندامان باری ئابووریان باشە وە بە ڕێژەی (٪٤٧.٥) باری ئابووریان ناوەندە هەروەها (٪٠) ئەندامان باری ئابووریان خراپە، کەواتە زۆری ئەندامانی توێژینەوەکە لە باری ئابووریەکی باش دان.

٤. شوێنی نیشتەجێبوون

خشتەی ژمارە (٤) شوێنی نیشتەجێبوونی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	شوێنی نیشتەجێبوون
٪١٠	٤	گوند
٪٣٠	١٢	ناحیە
٪١٥	٦	قەزا
٪٤٥	١٨	شار
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (٤) شوێنی نیشتەجێبوونی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە کە بە ڕێژەی (٪٤٥) ئەندامان لە ناو شاردا دەژین بە ڕێژەی (٪١٢) ئەندامان لە ناحیە دەژین، بە ڕێژەی (٪٦) لە قەزا دوژین و بە ڕێژەی (٪١٠) لە گوند نیشتەجێن کەواتە زۆری ئەندامانی توێژینەوەکە نیشتەجێی ناو شارن.

٥. باری کۆمەڵایەتی

باری کۆمەڵایەتی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە

باری کۆمەڵایەتی	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
سەڵت	٣٥	٪٦٢.٥
خێزاندار	١	٪٢.٥
جیابووە	٢	٪٥
تاک مردوو	٢	٪٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٥) باری کۆمەڵایەتی ئەندامانی توێژینەوەکە ڕوون دەکاتەوە کە بە ڕێژەی (٪٦٢.٥) ئەندامان سەڵتن وە بە ڕێژەی (٪٥) جیابووەن و هەروەها بە ڕێژەی (٪٥) ئەندامان تاک مردوون و بە ڕێژەی (٪٢.٥) خێزاندارن، بۆمان دەردەکەوێت کەوا زۆری ئەندامان سەڵتن.

٢ _ خستنه رووی شیكردنه‌وه‌ی زانیاریه تایبه‌ته‌كان

خشته‌ی ژماره (٦) ژیانی خێڵه‌كی كاریگه‌ری له نێو تاكه‌كانی كۆمه‌ڵگادا دروست ده‌كات

وه‌ڵام	ژماره	ڕێژه‌ی سه‌دی ٪
به‌ڵێ	٧	٪١٧.٥
تارادەیەک	٢٢	٪٥٥
نه‌خێر	١١	٪٢٧.٥
كۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشته‌ی ژماره (٦) ڕوونی ده‌كاته‌وه كه خێڵ ده‌توانێت كاریگه‌ری دروست بكات له نێو تاكه‌كانی كۆمه‌ڵگادا، به ڕێژه‌ی (٥٥٪) ئه‌ندامان پێیانوایه كه خێڵ تارادەیەک ده‌توانێت كاریگه‌ری دروست بكات له نێو تاكه‌كانی كۆمه‌ڵگادا وه به ڕێژه‌ئ (٢٧.٥٪) له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دان كه خێڵ ناتوانێت كاریگه‌رییه‌كی دروست بكات له نێو تاكه‌كانی كۆمه‌ڵگادا وه به ڕێژه‌ی (١٧.٥٪) پێیانوایه كه خێڵ ده‌توانێت كاریگه‌ری دروست بكات له نێو تاكه‌كانی كۆمه‌ڵگادا، زۆری وه‌ڵامی ئه‌ندامان ده‌ریده‌خات كه خێڵ تارادەیەک ده‌توانێت كاریگه‌ری دروست بكات له نێو تاكه‌كانی كۆمه‌ڵگادا.

خشته‌ی ژماره (٧) خێڵ هاوكاره تاوه‌كو بواری په‌روه‌رده و فێركرد له‌كۆمه‌ڵگادا گه‌شه‌سه‌ندوو بێت

وه‌ڵام	ژماره	ڕێژه‌ی سه‌دی ٪
به‌ڵێ	٦	٪١٥
تارادەیەک	١٣	٪٣٢.٥
نه‌خێر	٢١	٪٥٢.٥
كۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشته‌ی ژماره (٧) ڕوونی ده‌كاته‌وه كه خێڵ هاوكاره تاوه‌كو بواری په‌روه‌رده و فێركردن له كۆمه‌ڵگادا گه‌شه‌سه‌ندوو بێت به ڕێژه‌ی (٥٢.٥٪) ئه‌ندامان پێیانوایه كه خێڵ ناتوانێت بواری په‌روه‌رده و فێركردن له كۆمه‌ڵگادا گه‌شه‌سه‌ندوو بكات وه به ڕێژه‌ی (٣٢.٥٪) له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دان كه خێڵ تارادەیەک ده‌توانێت بواری په‌روه‌رده و

فێرکردن لە کۆمەڵگادا گەشەسەندوو بێت وە هەروەها بە ڕێژەی (١٥٪) پێیانوایە کە خێل دەتوانێت بواری پەروەردە و فێرکردن لە کۆمەڵگادا گەشەسەندوو بێت، زۆری وەڵامی ئەندامانی تویژینەوەکە دەریدەخات کە خێل ناتوانێت بواری پەروەردە و فێرکردن لە کۆمەڵگادا بەهێز بکات.

خشتەی ژمارە (٨) ئایا خێل ئاستەنگ لە هەبوونی خۆشەوسیتی نێوان کچ و کوڕ لە کۆمەڵگادا دروست دەکات

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	وەڵام
٪٤٧.٥	١٩	بەڵێ
٪٣٥	١٤	تارادەیەک
٪١٧.٥	٧	نەخێر
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە(٨) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل ئاستەنگ دروست دەکات لە هەبوونی خۆشەویستی لە نێوان کچو کوڕ لە کۆمەڵگادا، بە ڕێژەی (٤٧.٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل ئاستەنگ دروست دەکات لە هەبوونی خۆشەویستی لە نێوان کچ و کوڕ لە کۆمەڵگادا وە بە ڕێژەی (٣٥٪) پێیانوایە کە خێل تارادەیەک ئاستەنگ دروست دەکات لە هەبوونی خۆشەویستی لە نێوان کچ و کوڕ لە کۆمەڵگادا وە هەروەها بە ڕێژەی (١٧.٥٪) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل ئاستەنگ دروست ناکات لە هەبوونی خۆشەویستی لە نێوان کچ و وکوڕ لە کۆمەڵگادا، زۆری وەڵامی ئەندامانی تویژینەوەکە بۆمان دەردەخات کە خێل ئاستەنگ دروست دەکات لە هەبوونی خۆشەویستی لە نێوان کچ و کوڕ لە کۆمەڵگادا.

خشتەی ژمارە (٩) ئایا خێل کاریگەری نەرێنی لە سەر ژیانی خێزانی تاکەکانی کۆمەڵگادا

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	وەڵام
٪٣٠	١٢	بەڵێ
٪٥٢.٥	٢١	تارادەیەک
٪١٧.٥	٧	نەخێر
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (٩) ڕوونی دەكاتەوە كە خێڵ كاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی خێزانی تاكەكانی كۆمەڵگادا دروست دەكات، بە ڕێژەی (٥٢.٥٪) ئەندامان پێیانوایە كە خێڵ تارادەیەک كاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی خێزانی تاكەكانی كۆمەڵگادا دروست دەكات وە بە ڕێژەی (٣٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان كە خێڵ كاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی خێزانی تاكەكانی كۆمەڵگادا دروست دەكات وە هەروەها بە ڕێژەی (١٧.٥٪) لەگەڵ ئەوەدان كە خێڵ كاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی خێزانی تاكەكانی كۆمەڵگادا دروست ناكات، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەكە بۆمان دەردەخات كە خێڵ تارادەیەک كاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی خێزانی تاكەكانی كۆمەڵگادا دروست دەكات.

خشتەی ژمارە (١٠) خێڵ بەژدارە لە باشتربوونی ژیانی ئەندامەكانی ناو خێڵەكەی

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	٩	٪٢٢.٥
تارادەیەک	١٦	٪٤٠
نەخێر	١٥	٪٣٧.٥
كۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١٠) ڕوونی دەكاتەوە كە خێڵ بەژدارە لە باشتربوونی ژیانی ئەندامەكانی، بە ڕێژەی (٤٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان كە خێڵ تارادەیەک بەژدارە لە باشتربوونی ژیانی ئەندامەكانی نێو خێڵەكەی وە بە ڕێژەی (٣٧.٥٪) پێیانوایە كە خێڵ بەژدار نییە لە باشتربوونی ژیانی ئەندامانی ناو خێڵەكەی باشتر بكات وە هەروەها بە ڕێژەی (٢٢.٥٪) لەگەڵ ئەوەدان كە خێڵ بەژدارە لە باشتربوونی ژیانی ئەندامەكانی ناو خێڵەكەی ، زۆری وەڵامی ئەندامان دەردەكەوێت كە خێڵ تارادەیەک بەژدارە لە باشتربوونی ژیانی ئەندامەكانی ناو خێڵەكەی.

خشتەی ژمارە (١١) خێڵ كاریگەری لەسەر ئاستی كۆمەڵایەتی تاكەكان هەیە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	١٨	٪٤٥
تارادەیەک	١٢	٪٣٠
نەخێر	١٠	٪٢٥
كۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١١) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل کاریگەری لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی تاکەکان هەیە بە ڕێژەی (٤٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل کاریگەری لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی تاکەکان هەیە وە بە ڕێژەی (٣٠٪) پێیانوایە کە خێل تارادەیەک کاریگەری لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی تاکەکان هەیە وە هەروەها بە ڕێژەی (٢٥٪) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل کاریگەری لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی تاکەکان نییە، کەواتە بە گوێرەی زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەردەکەوێت کە خێل کاریگەری لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی تاکەکانە هەیە.

خشتەی ژمارە (١٢) کاریگەری زیهنییەتی خێلەکی لەسەر ئەرێنیبونی رەفتاری ئەندامان هەیە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	١١	٪٢٧.٥
تارادەیەک	١٨	٪٤٥
نەخێر	١١	٪٢٧.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١٢) ڕوونی دەکاتەوە کە کاریگەری زیهنییەتی خێلەکی لەسەر ئەرێنیبونی رەفتاری ئەندامان هەیە ، بە ڕێژەی (٤٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک کاریگەری زیهنییەتی خێلەکی لەسەر ئەرێنیبونی رەفتاری ئەندامان هەیە وە هەروەها بە ڕێژەی (٢٧.٥٪) پێیانوایە کە خێل کاریگەری زیهنییەتی خێلەکی لەسەر ئەرێنیبونی رەفتاری ئەندامان هەیە وە بە ڕێژەی (٢٧.٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل کاریگەری زیهنییەتی خێلەکی لەسەر ئەرێنیبونی رەفتاری ئەندامان نییە، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەریدەخات کە خێل تارادەیەک کاریگەری زیهنییەتی خێلەکی لەسەر ئەرێنیبونی رەفتاری ئەندامان هەیە.

خشتەی ژمارە (١٣) فیکرەی خێلەکی کۆسپ لە بەردەم بەرە پێشچوونی تاکەکانی دروست دەکات

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	١٦	٪٤٠
تارادەیەک	١٥	٪٣٧.٥
نەخێر	٩	٪٢٢.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١٣) ڕوونی دەکاتەوە کە فیکرەی خێڵەکی کۆسپ لەبەردەم بەرەوپێشچوونی تاکەکانی دروست دەکات ، بە ڕێژەی (٤٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل کۆسپ دروست دەکات لە بەردەم بەرەو پێش چوونە کۆمەڵگا وە هەروەها بە ڕێژەی (٣٧.٥٪) پێیانوایە کە خێل تارادەیەک کۆسپ دروست دەکات لە بەردەم بەرەو پێش چوونە کۆمەڵگا وە هەروەها بە ڕێژەی (٢٢.٥٪) پێیانوایە کە خێل کۆسپ دروست ناکات لە بەردەم بەرەو پێش چوونە کۆمەڵگا، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەریدەخات کە خێل کۆسپ دروست دەکات لە بەردەم بەرەو پێش چوونە کۆمەڵگا.

خشتەی ژمارە (١٤)

ئایا خێل وادەکات تاکەکان لە ڕۆی کۆمەڵایەتی زیاترئاشنای یەکتری ببن و پەیوەندی دروست بکەن

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	٢٤	٪٦٠
تارادەیەک	١٠	٪٢٥
نەخێر	٦	٪١٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١٤) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل وا دەکات تاکەکان لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە زیاتر ئاشنای یەکتری ببن و پەیوەندی دروست بکەن، بە ڕێژەی (٦٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل وا دەکات تاکەکان لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە زیاتر ئاشنای یەکتری ببن و پەیوەندی دروست بکەن وە بە ڕێژەی (٢٥٪) پێیانوایە کە خێل تارادەیەک وا دەکات تاکەکان لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە زیاتر ئاشنای یەکتری ببن و پەیوەندی دروست بکەن وە هەروەها بە ڕێژەە (١٥٪) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل وا ناکات تاکەکان لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە زیاتر ئاشنای یەکتری ببن و پەیوەندی دروست بکەن، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەریدەخات کە خێل وا دەکات تاکەکان لە ڕووی کۆمەڵایەتیەوە زیاتر ئاشنای یەکتری ببن و پەیوەندی دروست بکەن.

خشتەی ژمارە (١٥) خێل ڕێگری دروست دەکات لەبەردەم گەنجان لە ڕووی هەلبژاردنی هاوسەری ژیانیان

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	وەڵام
٪٥٢.٥	٢١	بەلێ
٪٢٧.٥	١١	تارادەیەک
٪٢٠	٨	نەخێر
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (١٥) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل ڕێگری دروست دەکات لەبەردەم گەنجان لە ڕووی هەلبژاردنی هاوسەری ژیانیان، بە ڕێژەی (٪٥٢.٥) ئەندامان پێیانوایە کە خێل ڕێگری دروست دەکات لەبەردەم گەنجان لە ڕووی هەلبژاردنی هاوسەری ژیانیان وە بە ڕێژەی (٪٢٧.٥) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک ڕێگری دروست دەکات لەبەردەم گەنجان لە ڕووی هەلبژاردنی هاوسەری ژیانیان وە هەروەها بە ڕێژەی (٪٢٠) ئەندامان پێیانوایە کە خێل ڕێگری دروست ناکات لە بەردەم گەنجان لە ڕووی هەڵبژاردنی هاوسەری ژیانیان، کەواتە بە گوێرەی زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە بۆمان دەردەکەوێت کە خێل ڕێگری دروست دەکات لەبەردەم گەنجان لە ڕووی هەلبژاردنی هاوسەری ژیانیان.

خشتەی ژمارە (١٦) خێل هاوکارە بۆ باشتربوونی سیاسەتی بەڕێوەبردن لە کۆمەڵگادا

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	وەڵام
٪١٥	٦	بەلێ
٪٣٧.٥	١٥	تارادەیەک
٪٤٧.٥	١٩	نەخێر
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (١٦) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل هاوکارە بۆ باشتربوونی سیاسەتی بەڕێوەبردن لە کۆمەڵگادا، بە ڕێژەی (٪٤٧.٥) ئەندامانی توێژینەوەکە پێیانوایە کە خێل کار ناکات بۆ باشترکردنی بواری سیاسەت لە کۆمەڵگادا وە بە ڕێژەی (٪٣٧.٥) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک کار دەکات بۆ باشترکردنی

بواری سیاسەت لە کۆمەڵگادا هەروەها بە ڕێژەی (١٥٪) پێیانوایە کە خێڵ کار دەکات بۆ باشترکردنی بواری سیاسەت لە کۆمەڵگادا، زۆری وەڵامی ئەندامان دەریدەخات کە خێڵ کار ناکات بۆ باشترکردنی بواری سیاسەت لە کۆمەڵگادا.

خشتەی ژمارە (١٧) خێڵ دەستوەردان لە شێوازی بەشداری سیاسی ئەندامانی دەکات

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	١٨	٪٤٥
تارادەیەک	١٤	٪٣٥
نەخێر	٨	٪٢٠
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١٧) ڕوونی دەکاتەوە کە خێڵ دەستوەردان لە شێوازی بەشداری سیاسی ئەندامانی دەکات دەکۆڵێتەوە، بە ڕێژەی (٤٥٪) ئەندامانی توێژینەوکە پێیانوایە کە خێڵ دەستوەردان لە شێوازی بەشداری سیاسی ئەندامانی دەکات وە بە ڕێژەی (٣٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێڵ تارادەیەک خێڵ دەستوەردان لە شێوازی بەشداری سیاسی ئەندامانی دەکات وە هەروەها بە ڕێژەی (٢٠٪) پێیانوایە کە خێڵ دەستوەردان لە شێوازی بەشداری سیاسی ئەندامانی دەکات ، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە بۆمان خێڵ دەستوەردان لە شێوازی بەشداری سیاسی ئەندامانی دەکات.

خشتەی ژمارە (١٨) ئایا خێڵ دەستوەردان بە لایەنی بەڕێوەبردن و کارگێریی ئەندامانی دەدات

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	١٣	٪٣٢.٥
تارادەیەک	٢١	٪٥٢.٥
نەخێر	٦	٪١٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١٨) ڕوونی دەکاتەوە کە خێڵ دەستوەردان بە لایەنی بەڕێوەبردن و کارگێری ئەندامانی دەدات، بە ڕێژەی (٥٢.٥٪) ئەندامان پێیانوایە کە خێڵ تارادەیەک دەستوەردان بە لایەنی بەڕێوەبردن و کارگێری دەدات وە هەروەها بە ڕێژەی (٣٢.٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێڵ دەستوەردان بە لایەنی بەڕێوەبردن و کارگێری دەدات وە بە ڕێژەی (١٥٪) ئەندامان پێیانوایە کە خێڵ دەستوەردان بە لایەنی بەڕێوەبردن و کارگێری نادات، زۆری وەلامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەریدەخات کە خێڵ تارادەیەک دەستوەردان بە لایەنی بەڕێوەبردن و کارگێری دەدات.

خشتەی ژمارە (١٩) زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	١٧	٪٤٢.٥
تارادەیەک	١٤	٪٣٥
نەخێر	٩	٪٢٢.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (١٩) ڕوونی دەکاتەوە کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات ، بە ڕێژەە (٤٢.٥٪) پێیانوایە کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات وە بە ڕێژەی (٣٥٪) لەگەڵ ئەوەدان کە تارادەیەک زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات هەروەها بە ڕێژەی (٢٢.٥٪) پێیانوایە کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی ناکات ، زۆری وەلامی ئەندامانی توێژینەوەکە بۆمان دەردەخات کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات.

خشتەی ژمارە (٢٠) ئایا خێل ئامادەیە لە رووی دارایەوە پالپشتی تاکەکانی دەکات

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	١٥	٪٣٧.٥
تارادەیەک	١٦	٪٤٠
نەخێر	٩	٪٢٢.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٢٠) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل ئامادەیە لە ڕووی داراییەوە پالپشتی تاکەکانی دەکات، بە ڕێژەئ (٤٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک ئامادەیە لە ڕووی داراییەوە پالپشتی کۆمەڵگا و تاک بکات وە هەروەها بە ڕێژەی (٣٧.٥٪) ئەندامان پێیانوایە کە خێل ئامادەیە لە ڕووی داراییەوە پالپشتی کۆمەڵگا و تاک بکات وە بە ڕێژەی (٢٢.٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل ئامادەنییە لە ڕووی داراییەوە پالپشتی کۆمەڵگا و تاک بکات، کەواتە بەگوێرەی زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە بۆمان ڕوون دەبێتەوە کە خێل تارادەیەک ئامادەیە لە ڕووی داراییەوە پالپشتی کۆمەڵگا و تاک بکات.

خشتەی ژمارە (٢١) باکگراوەندی خێلەکی کاریگەری نەرێنی لەسەر سیاسەتی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگادا هەیە

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	وەڵام
٪٤٠	١٦	بەڵێ
٪٣٠	١٢	تارادەیەک
٪٣٠	١٢	نەخێر
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (٢١) ڕوونی دەکاتەوە کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات ، بە ڕێژەی (٤٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات وە بە ڕێژەی (٣٠٪) پێیانوایە تارادەیەک زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات وە هەروەها بە ڕێژەی (٣٠٪) ئەندامان پییانوایە کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی ناکات، کەواتە زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەریدەخات کە زیهنیەتی خێلەکان بەشداری نەرێنی لە کار و باری سیاسی ئەندامانی دەکات.

خشتەی ژمارە (٢٢) خێل هۆکاری باشتربوونی پەیوەندی سیاسی لەنێو تاکەکانی کۆمەڵگایە

ڕێژەی سەدی ٪	ژمارە	وەڵام
٪١٧.٥	٧	بەڵێ
٪٥٢.٥	٢١	تارادەیەک
٪٥٥	٢٢	نەخێر
٪١٠٠	٤٠	کۆی گشتی

خشتەی ژمارە (٢٢) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل هۆکاری باشتربوونی سیاسەتی نێوان تاکەکانی کۆمەڵگایە، بە ڕێژەی (٥٥٪) ئەندامانی توێژینەوەکە لەگەڵ ئەوەدان کە خێل ئارەزووی باشتربوونی سیاسەتی نییە لە نێو تاکەکاندا وە بە ڕێژەی (٥٢.٥٪) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک ئارەزووی باشتربوونی سیاسەتی هەیە لە نێو تاکەکاندا وە هەروەها بە ڕێژەی (١٧.٥٪) پێیانوایە کە خێل ئارەزووی باشتربوونی سیاسەتی هەیە لە نێو تاکەکاندا، کەواتە بە گوێرەی زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە بۆمان دەردەکەوێت کە خێل ئارەزووی باشتربوونی سیاسەتی نییە لە نێو تاکەکاندا.

خشتەی ژمارە (٢٣) ئایا خێل هانی ئەندامان دەدات کە گرنگی بەلایەنی سیاسی بدەن

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	٢٠	٪٥٠
تارادەیەک	١٩	٪٤٧.٥
نەخێر	٥	٪١٢.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٢٣) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل هانی ئەندامان دەدات کە گرنگی بە لایەنی سیاسی بدەن، بە ڕێژەە (٥٩٪) ئەندامان پێیانوایە کە خێل هانی ئەندامان دەدات کە گرنگی بە لایەنی سیاسی بدەن وە بە ڕێژەی (٤٧.٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک هانی ئەندامان دەدات کە گرنگی بە لایەنی سیاسی بدەن وە هەروەها بە ڕێژەی (١٢.٥٪) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل هانی ئەندامان نادات کە گرنگی بە لایەنی سیاسی بدەن، بۆمان دەردەکەوێت کە خێل هانی ئەندامان دەدات کە گرنگی بە لایەنی سیاسی بدەن.

خشتەی ژمارە

(٢٤) ئایا خێل دەست لە هەر کارێکی تاکتیکیکۆمەڵگادا وەردەدات لە رووی سیاسیەوە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	٢٠	٪٥٠
تارادەیەک	١٦	٪٤٠
نەخێر	٤	٪١٠
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٢٤) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل دست لە هەر کارێکی تاکتیکی کۆمەڵگادا وەر دەدات لە ڕووی سیاسیەوە، بە ڕێژەی (٥٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل دەست لە هەر کارێکی تاکتیکی کۆمەڵگادا وەر دەدات لە ڕووی سیاسیەوە وە بە ڕێژەی (٤٠٪) پێیانوایە کە خێل تارادەیەک دەست لە هەر کارێکی تاکتیکی کۆمەڵگادا وەر دەدات لە ڕووی سیاسیەوە وە هەروەها بە ڕێژەی (١٠٪) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل دەست لە هەر کارێکی تاکتیکی کۆمەڵگادا وەر نادات لە ڕووی سیاسیەوە، زۆری وەڵامی ئەندامان دەریدەخات کە خێل دەست لە هەر کارێکی تاکتیکی کۆمەڵگادا وەر دەدات لە ڕووی سیاسیەوە

خشتەی ژمارە (٢٥) ئایا خێل هانی گەنجان دەدات بچنە ناو بواری سیاسیەوە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	٢٠	٪٥٠
تارادەیەک	١٣	٪٣٢.٥
نەخێر	٧	٪١٧.٥
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٢٥) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل هانی گەنجان دەدات بچنە ناو بواری سیاسیەوە، بە ڕێژەی (٥٠٪) ئەندامان پێیانوایە کە خێل هانی گەنجان دەدات بچنە ناو بواری سیاسیەوە وە بە ڕێژەی (٣٢.٥٪) لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک هانی گەنجان دەدات بچنە ناو بواری سیاسیەوە وە هەروەها بە ڕێژەی (١٧.٥٪) پێیانوایە کە خێل هانی گەنجان نادات بچنە ناو بواری سیاسیەوە، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەریدەخات کە خێل هانی گەنجان دەدات بچنە ناو بواری سیاسیەوە.

خشتەی ژمارە (٢٦) ئایا خێل ئامادەیە کۆمەڵگا بەرەو پێشەوە ببات لەبواری سیاسی

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەڵێ	١٠	٪٢٥
تارادەیەک	٢٢	٪٥٥
نەخێر	٨	٪٢٠
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٢٦) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل ئامادەیە کۆمەڵگا بەرەو پێشەوە ببات لە بواری سیاسی، بە ڕێژەی (٥٥٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک ئامادەیە کۆمەڵگا بەرەو پێشەوە ببات لە بواری سیاسی وە بە ڕێژەی (٢٥٪) پێیانوایە کە خێل ئامادەیە کۆمەڵگا بەرەو پێشەوە ببات لە بواری سیاسی وە هەروەها بە ڕێژەی (٢٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل ئامادە نییە کۆمەڵگا بەرەو پێشەوە ببات لە بواری سیاسی، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە دەریدەخات کە خێل تارادەیەک ئامادەیە کۆمەڵگا بەرەو پێشەوە ببات لە بواری سیاسی

خشتەی ژمارە (٢٧) ئایا خێل هانی قوتابیان دەدات گرنگی بە لایەنی سیاسەت بدەن

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
بەلێ	٢٠	٪٥٠
تارادەیەک	١٢	٪٣٠
نەخێر	٨	٪٢٠
کۆی گشتی	٤٠	٪١٠٠

خشتەی ژمارە (٢٧) ڕوونی دەکاتەوە کە خێل هانی قوتابیان دەدات گرنگی بە لایەنی سیاسەت بدەن، بە ڕێژەی (٥٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل هانی قوتابیان دەدات گرنگی بە لایەنی سیاسەت بدەن وە بە ڕێژەی (٣٠٪) ئەندامان لەگەڵ ئەوەدان کە خێل تارادەیەک هانی قوتابیان دەدات گرنگی بە لایەنی سیاسەت بدەن وە هەروەها بە ڕێژەی (٢٠٪) ئەندامان پێیانوایە کە خێل هانی قوتابیان نادات گرنگی بە لایەنی سیاسەت بدەن، زۆری وەڵامی ئەندامانی توێژینەوەکە لەگەڵ ئەوەدان کە خێل هانی قوتابیان دەدات گرنگی بە لایەنی سیاسەت بدەن.

یەكەم : دەرەنجامەكان

هەر توێژینەوەیەك كە توێژەر ئەنجامی دەدات بە مەبەستی ئەوەیە بگات بە چەند دەرەنجامێك ئێمەش وەك هەر توێژەرێك لەم بابەتەی كە هەڵمان بژاردووە مە بەستمانە بگەینە چەند دەرەنجامێك كە توێژینەوەكەمان بە ناونیشانی (پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و كۆمەڵایەتی تاكدا)

١ . بۆمان دەردەكەوێت كەوا خێل تارادەیەک دەتوانێت پەیوەندیەكی باش دروست بكات لە نێو تاكەكانی كۆمەڵگادا وە هەروەها خێل لە ئاستی كۆمەڵایەتی گەنجان دەكۆڵێتە وە خێل وا دەكات تاكەكان لە ڕووی كۆمەڵایەتیەوە زیاتر ئاشنای یەكتری ببن و پەیوەندی دروست بكەن.

٢. بۆمان دەردەكەوێت كە خێل رێگری دروست دەكات لەبەردەم گەنجان لە ڕووی هەڵبژاردنی هاوسەری ژیانیان خێل ئاستەنگ دروست دەكات لە هەبوونی خۆشەویستی لە نێوان تاكەكانی كۆمەڵگادا.

٣. خێل هانی هاوڵاتیان دەدات كە گرنگی بە لایەنی سیاسی بدەن وە خێل ئارەزووی باشتربوونی سیاسەتی نییە لە نێو تاكەكاندا

٤ . دەردەكەوێت كە خێل تارادەیەک ئامادەیە كۆمەڵگا بەرەو پێشەوە ببات لە بواری سیاسی وە خێل هانی قوتابیان دەدات گرنگی بە ڵایەنی سیاسەت بدەن وە هەروەها خێل دەست لە هەر كارێكی تاكتیكی كۆمەڵگادا وەر دەدات لە ڕووی سیاسیەوە.

دووەم : پێشنیار و راسپاردەکان

پێشنیارەکان

١. داوا دەکەین لە حکومەت و لایەنی پەیوەندیداری وڵات کە زیاتر بە شداری بە خێڵەکان بکەن لە بواری سیاسەتدا و بەشداربن لە پۆستە گشتیەکانی وڵاتدا وەک بەرێوەبردن و کارگێری لەبەر ئەوەی خێل زۆرینەی ئەندامانی کۆمەڵگا پێک دەهێنێت بەتایبەتی کۆمەڵگەیەکی وەک کۆمەڵگای کوردی کە زۆربەی هەرە زۆری خێلەکین.

٢. وە داواکارین لە رێکخراوەکانی نێو کۆمەڵگا هۆشیاری بدەن بە تاکەکان بەتایبەتی گەنجان و هەرزەکارەکان بە چاوێکی باش و گونجاو بروانە یاسا و عادات و تەقالیدەکانی خێلەکان کە بەربڵاون لە نێو کۆمەڵگادا.

٣.داوا کارین لە هەموو خێلەکان کە پابەند بن بە یاسا و رێنماییانەی کە وڵات دایناوە لە پێناو بەرژەوەندی گشتی تاکدا هەروەها لە بەرامبەردا داوا دەکەین کە دەزگا حکومەیەکان زیاتر رێنمای بڵاوبکەنەوە بۆ هاوڵاتیان تاکۆ پابەند بە یاسا بن لە وڵات.

راسپاردەکان

١.داوا دەکەین کەوا توێژەرانی دوای ئێمە توێژینەوەی زیاتر ئەنجام بدەن لە بارەی پێگەی خێل لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی تاکدا هەموو ئەو لایەنانە بەدەربخەن کە ئێمە نەمان توانیوە باسی بکەین بە مەبستی دەوڵەمەندکردنی بابەتەکە.

٢. هەروەها داواکارین لە مامۆستایان لە کاتی وتنەوەی وانە و سمینارانیش زیاتر ئاماژە بە ڕۆڵی خێل بکەن لە کۆمەڵگا بە تایبەتی ئەو قوربانی و زەرەرانەی کە لە ئەنجامی عدات و تەقالیدەکانی خێلەکانەوە بەر تاک دەکەون.

لیستی سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان

_ بەشیرییە، حوسێن (٢٠٠٩) کۆمەڵناسی سیاسی، وەرگێران : ناسر ابراهیم زادە.

_ حەسەن، محەمەد فەریق (٢٠٠٨) مێنتەڵێتیی خێڵ ، چاپی یەکەم، چاپخانەی ئاراس، هەولێر.

_ القصیر، ملیحة عونی و احمد، صبیح عبدالمنعم (٢٠٠٢) سۆسیۆلوژیای خێزان، وەرگێران : صابر بکر بۆکانی، چاپی یەکەم، چاپخانەی داناز، هەولێر.

_ گیندز، ئەنتونی (٢٠١١) سیاسەت کۆمەڵناسی و تیۆری کۆمەڵایەتی، وەرگێرانی : دانا شوانی.

_موحسنی، مەنوچێهر(٢٠٠٥) کۆمەڵناسی گشتی، وەرگێران : مۆسلح ئیروانی ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.

_ موحسنی، مەنوچێهر(٢٠٠٢) دەروازەکانی کۆمەڵناسی، وەرگێران : ڕێبوار سیوەیلی، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.

_ نەقیب زادە، ئەحمەد (٢٠٠٧) کۆمەڵناسی سیاسی، وەرگێران : مەسعود ڕەواندووست، چاپخانەی دەزگای ئاراس، هەولێر.

سەرچاوە عەرەبییەکان

_ أبو طالب، محمد نجيب (٢٠١١) الأبعاد السياسية للظاهرة القبلية في المجتمعات العربية .الدحة: المركزالعربيللأبحاثودارسةالسياسات، ليبيا.

_ أبو غانم، فضل (١٩٩١) البنية القبلية في اليمن ,بين الاستمرار والتغيير, صنعاء, دار الحكمة اليماني,الطبعة الثانية.

_ أبو طاليب، محمد نجيب (٢٠١١) الأبعاد السياسية للظاهرة القبلية في المجتمعات العربية ، مقارنة سوسيولوجيا للصورتين التونسيه والليبية، للمركز العربي للأبحاث ودراسة السياسات.

_ بلعيد، جمعه الزروق فرج (٢٠١٥) دور القبيلة في الأنظمة السياسية العربية، جامعة الشرق والاوسط.

_ ثابت، أحمد (١٩٩٠) التعددية السياسية (دراسة) , القاهرة, الهيئة المصرية للكتاب.

_ جبلى، على (٢٠١٢) لقبيلة والمجتمع قراءة في أدوار القبيلة السعودية المعاصرة وتأثيرها الداخلي، مركز الفكرالاستراتيجي للدراسات، سعوديه.

_ حمودي، عبدالله (٢٠١٧) الداخلي والخارجي في التنظير للظاهرة القبلية، مجلة عمران، المركز العربي للأبحاث ودراسة السياسات، الدوحة، العدد (١٩).

_ الخوري، فؤاد (١٩٩١) السلطة لدى القبائل العربية، بيروت، دار الساقي، الطبعة الأولى

_ الرفاعى، وجدان (٢٠١١) أثر التعدد القلبي على استقرار النضام السياسي في الجمهورية اليمنيه، .صنعاء: مجلة، العلوم السياسية.

_ السمرائى، عبد الحميد (٢٠٠٩) بعض المظاهر التنظيم القلبي في صدر الإسلام، تكريت- العارق: كلية التربية للبنات، جامعة تكريت.

_ السيد، مرتضي (٢٠٠٩) دور القبيلة ومستقبلها في المملكة العربية السعودية، الرياض: امعة الملك فهد بن عبد العزيز، ط ٤، المملكة العربية السعودية القاهرة: الهيئة المصرية للكتاب.

_ صنيتان، محمد (٢٠٠٨) السعودية السياسي والقبيلة، الشبكة العربية للأبحاث والنشر، بيروت، الطبعة الأولى.

_ طافش، رائد فريد نجيب (٢٠١٢) تصوير الحياة الاجتماعية عند العرب في كتاب العين، كلية الأميرة عالية الجامعية – عمان – الشميساني.

_ الظاهري، محمد محسن، المجتمع والدولة دراسة لعلاقة القبيلة بالعددية السياسية والحزبية، صنعاء، مركز الأمين للنشر, بدون تاريخ.

_ العبدلي، سمير (٢٠٠٧) ثقافة الديمقراطية في الحياة السياسية لقبائل اليمن, دراسة ميدانية,بيروت, مركز دراسات الوحدة العربية, الطبعة الأولى.

_ الغذامي، عبدالله (٢٠٠٩) القبيلة والقبائلية أو هويات ما بعد الحداثة، المركز الثقافي العربي، المغرب، الطبعة الثانية.

_فضلي، عبدالرحمان (٢٠٢٣) الثوره اليمنيه وسؤل القبيلة هل تخلص الشباب من السلطة القبيلة، جامعة ابن زهر، مجلة نقد وتنوير، العدد السادس عشر ، السنة الرابعة، المغرب.

_ مدي، الزهر و عادل، والحجر (٢٠٠٩) التمرد الشيعي في اليمن (يونيو٢٠٠٤ -فبراير٢٠٠٦) صنعاء، مركز نشوان الحميري للدراسات والنشر.

_ وآخرون ، سعد القحطاني (٢٠١٨) التحول المدني في السعودية دراسة في المقومات والمستقبل، مركز الفكر الاستراتيجي للدراسات، إسطنبول، الطبعة الأولى.

پاشکۆ

وەزارەتی خوێندنی بالا و توێژینەوەی زانست
زانکۆی صەلاح الدین – هەولێر
کۆلێژی ئاداب – بەشی کۆمەڵناسی

فۆرمی راپرسی
سڵاو ....

بەڕێز: ئەم فۆرمەی بەردەستتدایە بە ناونیشانی (پێگەی خێل لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسیی تاکدا). توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە زانکۆی سەلاحەددین – کۆلێژی ئاداب. بەمەبەستی ئەنجامدانی توێژینەوەی زانستییە.
داواکارین لە بەڕێزتان تەواوی بڕگەکان بە وردی بخوێنەوە بەدروستی وەڵام بدەنەوە، ئەم راپرسیە تەنها بۆ کاری زانستییە، هاوکاریتان خزمەتێکی زانستییە.

تێبینی :
1 - پێویست بە ناونوسین ناکات
2 - وەڵام (✓) لە بەردەم ئەو دەستەواژانە دابنێ کە پێت گۆنجاوە.

قوتابی: ئاودێر محسن عبدالکریم
سەرپەرشتیار: د. یوسف حسن حسین

یەکەم : زانیارییە گشتییەکان

1 - ڕەگەز: نێر ( ) مێ ( )
2 - تەمەن: ( ) ساڵ
3 - باری ئابووری: باش ( ) ناوەند ( ) خراپ ( )
4 - شوێنی نیشتەجێبوون: گوند( ) ناحیە( ) قەزا( ) شار ( )
5 - باری کۆمەڵایەتی: سەلت ( ) خێزاندار ( ) جیابووە ( ) تاک مردوو ( )

دووەم : زانیارییە تایبەتییەکان

6 - ژیانی خێلەکی پەیوەندیەکی باش لەنێو تاکەکانی کۆمەڵگادا دروست دەکات؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

7 - خێل هاوکارە تاکو بواری پەروەردە و فێرکردن لەکۆمەڵگادا گەشەسەندوو بێت؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

8 - خێل ئاستەنگی لە هەبوونی خۆشەویستی لەنێو تاکەکانی کۆمەڵگادا دروست دەکات؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

9 - خێل کاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی خێزانیی تاکەکانی دروستدەکات؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

10 - خێل بەشدارە لە باشتربوونی ژیانی ئەندامەکانی؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

11 - خێل لە ئاستی کۆمەڵایەتی تاکەکانی دەکۆڵێتەوە؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

12 - کاریگەری زیهنییەتی خێلەکی لەسەر ئەرێنیبوونی ڕەفتاری ئەندامانی هەیە ؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

13 - فیکرەی خێلەکی کۆسپ لە بەردەم بەرەوپێشچوونی تاکەکانی دروست دەکات ؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

14 - خێل وادەکات تاکەکان لە ڕووی کۆمەڵایەتی زیاترئاشنای یەکتری ببن و پەیوەندی دروستبکەن؟ بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

15 - ژیانی خێلەکی ڕێگرە لەبەردەم گەنجان لەرووی هەلبژاردنی هاوسەری ژیانیان؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

16 - خێل هاوکارە بۆ باشتربوونی سیاسەتی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگادا ؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

17 - خێل دەستوەردان لە شێوازی بەشداریی سیاسی ئەندامانی دەکات؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

18 - خێل دەستوەردان لە لایەنی بەڕێوەبردن و کارگێریی ئەندامانی دەکات؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

19 - زیهنیەتی خێلەکی بەشداریی نەرێنی لە کاروباری سیاسی ئەندامانی دەکات؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

20 - خێل لەرووی داراییەوە پالپشتیی تاکەکانی دەکات ؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

21 - باگراوندی خێلەکی کاریگەریی نەرێنی لەسەر سیاسەتی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا هەیە ؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

22 - خێل هۆکاری باشتربوونی پەیوەندیی سیاسیی لەنێوان تاکەکانی کۆمەڵگایە ؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

23 - خێل هانی ئەندامانی دەدات کە گرنگی بەلایەنی سیاسی بدەن؟
بەڵێ( ) تاڕادەیەک( ) نەخێر( )

24- خێل دەستوەردان لە کاری سیاسیی ئەندامانی دەکات؟ بەڵێ(   ) تاڕادەیەک(   ) نەخێر(   ) 25- خێل هانی تاکەکانی دەدات بەشداری لە کاروباری سیاسیی کۆمەڵگا بکەن؟ بەڵێ(   ) تاڕادەیەک(   ) نەخێر(   ) 26- خێل هاوکاریی ئەندامەکانی دەکات تاکو لەبواری سیاسیدا گەشە بکات؟ بەڵێ(   ) تاڕادەیەک(   ) نەخێر(   ) 27- خێل هانی تاکەکانی دەدات گرنگی بە سیاسەتی خێلەکی بدەن؟ بەڵێ(   ) تاڕادەیەک(   ) نەخێر(   )